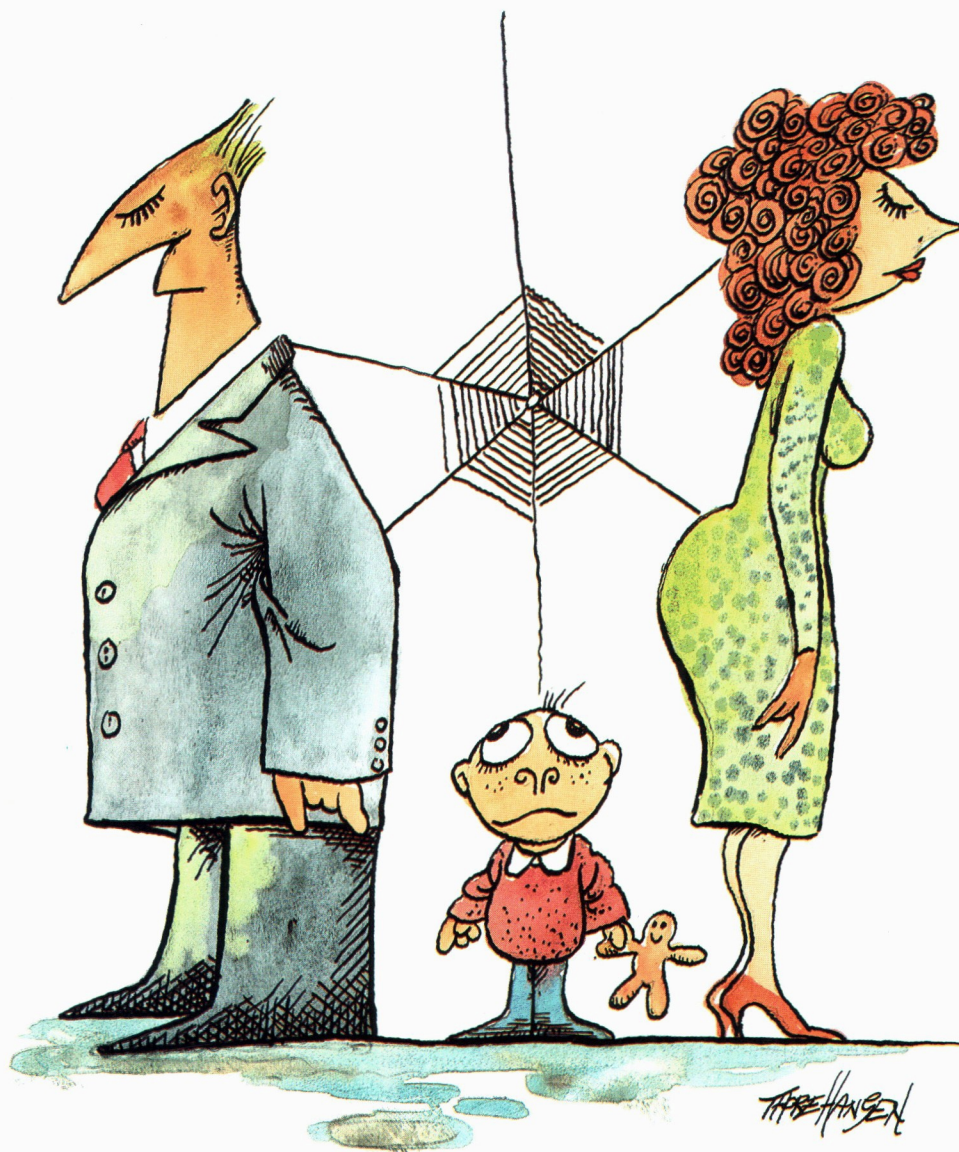

**Familieformer i åttiåra
Levekår og likestilling: Utjevning
eller økte forskjeller?
Seksuell debutalder før og nå**

Nr. 2/88 – 2. årgang

Utgis av Statistisk Sentralbyrå

Redaksjon:

Gustav Haraldsen
Svein Rune Johansen
Ellen Rodin
Björg Moen
Berit Otnes

Redaksjonsråd:

Sverre Hove
Gunvor Iversen
Olav Ljones
Johan-Kristian Tønder

Tegner:

Thore Hansen

Abonnementpris:

75 kroner for 3 nummer pr. år

Løssalgpris:

30 kroner

Abonnement bestilles hos:

Statistisk Sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1
Telefon: (02) 41 38 20

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk Sentralbyrås oppfatning.
Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, bruk kildehenvisningen: «SSBs Samfunnsspeilet».

Innhold

	Side
Levekår og likestilling: Utjevning eller økte forskjeller? Arne S. Andersen	2
Menn i kvinneyrker tjener dårlig. Dag Album	6
Frynsegoder: «For den som har, han skal gis..» Jan Erik Kristiansen	10
Utdanningsvalg og utdanningsveger: Høy status – Strake vegen mot målet. Lav status – Sikk-sakk-kjøring på det uvisse. Paul Inge Severeide	13
Barn og foreldre. Familieformer i åttiåra. An-Magritt Jensen og Lars B. Kristofersen	17
Enslig, men ikke alene. Jan Erik Kristiansen og Bjørg Moen	21
Seksuell debutalder før og nå. Ingela Lundin Kvalem, Jon Martin Sundet og Leiv S. Bakketeig	23
Selv mord i historisk perspektiv. Finn Gjertsen	27
Innvandring og befolkningsutvikling. Inger Texmon	30

Vi er kommet så langt ut i dette tiåret at folk har begynt å se seg tilbake. Og vi er kommet så nær neste århundreskifte at uttrykket «mot år 2000» allerede er nedslitt ordbruk. Flere av artiklene i dette nummeret av Samfunnsspeilet handler om utviklingstrekk, og knytter således nåtidens problemstillinger til fortid og framtid.

Finn Gjertsen har tatt et langt tilbakeblikk i sin artikkel om selvmord. Han gir en oversikt over statistikken helt tilbake til 1826. Med et slikt historisk perspektiv viser han blant annet at dagens høye selvmordstall ikke er unike, men at vi også hadde en selvmordsbølge midt på 1800-tallet.

Artikkelen «Seksuell debutalder før og nå» bygger egentlig bare på én undersøkelse, den store seksualvaneundersøkelsen som ble gjennomført høsten 1987. Men forfatterne bruker datamaterialet til å skille ut tre generasjoner, og får på denne måten fram hvordan den seksuelle debutalder har krøpet nedover fra 1940-årene fram til idag. For første gang har en registrert at kvinner nå debutterer tidligere seksuelt enn menn.

Flere av de andre artiklene handler om utviklingstrekk i 1980-årene. Statistisk Sentralbyrå gjennomførte omfattende intervjuundersøkelser om folks levekår i 1980, 1983 og 1987. To av artiklene bruker resultat fra disse undersøkelsene til å si noe om de siste års levekårsutvikling. Arne S. Andersen tar utgangspunkt i et samlemål for levekår og diskuterer hvordan forholdet mellom menn og kvinners levekår har utviklet seg i perioden. Jan Erik Kristiansen tar for seg et langt mer avgrenset, men hyppig diskutert levekårsstema – frynsegodene.

Paul Inge Severeide viser at det norske skolesystemet fortsatt bidrar til å opprettholde sosiale skiller. Hans artikkel bygger på en undersøkelse der en har fulgt de som gikk ut av grunnskolen i 1980 fram til 1986. En slik metode gir god anledning til å studere de prosessene som leder fram til utdanningsskjevheter.

Mange artikkelforfattere er opptatt av hvordan kjønnsforskjellene har utviklet seg i det inneværende tiåret. Dag Album har imidlertid en uvanlig innfallsvinkel til dette spørsmålet. Han skriver om lønningene blant menn i kvinneyrker. Poenget er at det ikke bare er slik at kvinnelige yrkeutøvere tjener dårligere enn sine mannlige kolleger, men også at kvinneandelen i ulike deler av arbeidsmarkedet påvirker det generelle lønnsnivået.

Familietyper med barn «øker mest» i Norge i dag. Dessuten øker antallet enslige. Tilsynelatende er 1980-årene preget av ganske drastiske endringer i familieformene. Artiklene «Barn og foreldre. Familieformer i åttiåra» og «Enslig, men ikke alene» viser imidlertid at endringene ikke er så entydige som vi kanskje har forestilt oss.

Artikkelen «Innvandring og befolkningsutvikling» starter i 1750 og tar oss med til Norge anno 2050. Inger Texmon gjør rede for hvilke forhold som påvirker folketallet og hvordan disse faktorene sannsynligvis vil påvirke befolkningsutviklingen framover. Beregningene viser at vi i høyere grad enn tidligere vil være avhengige av innvandring for å opprettholde folk

Levekår og likestilling:

Utjevning eller økte forskjeller?

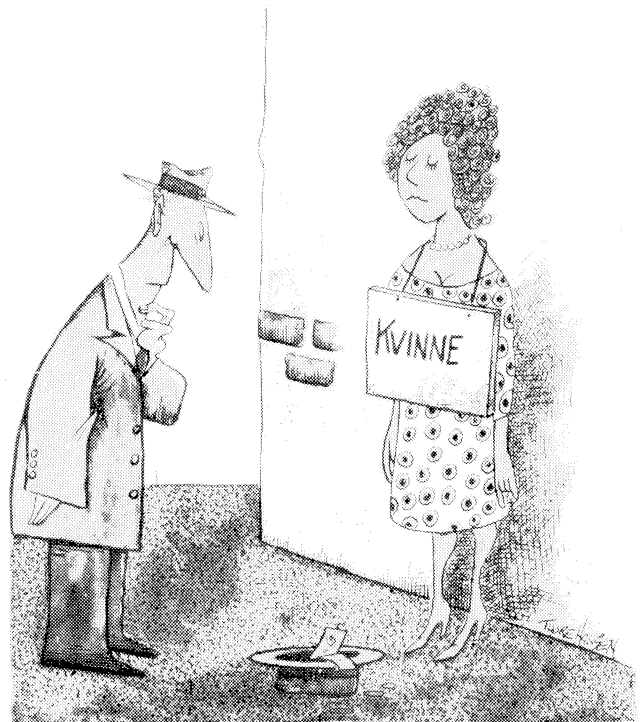
Av Arne S. Andersen

Samtidig med at kvinners yrkesdeltakelse har økt i 1980-årene, har ikke kvinners levekår utviklet seg like fordelaktig som menns.

Har menn bedre levekår enn kvinner?

Har levekårsforskjellene blitt større eller mindre i løpet av 1980-årene?

Dette er sentrale spørsmål i samfunnsdebatten. Tilsynelatende er det også klare og greie spørsmål som det burde kunne gis entydige svar på. Det er to hovedgrunner til at det ikke er slik. For det første finnes det ikke noen allmenn enighet om hvordan ulike sider ved folks livssituasjon skal vurderes. Selv om en forsøker å legge utbredte oppfatninger til grunn, vil konklusjonene likevel avhenge av «øynene som ser». For det andre er levekår et sammensatt fenomen. For å gi enkle svar på spørsmål om levekår må en derfor sammenfatte opplysninger om forskjellige sider av livssituasjonen til ett eller noen få mål. Dette skaper vanskelige avveiningsproblemer. I denne artikkelen vil jeg ta utgangspunkt i et samlemål for levekår og deretter gå bak dette målet og kommentere enkelte sider ved levekårsutviklingen.

Hvordan måles levekår?

Samlemålene for levekår som brukes i denne artikkelen, bygger på opplysninger om fem sider ved folks livssituasjon:

1. Helse: Her inngår opplysninger om langvarig sykdom, nervøse lidelser, arbeidsuførhet, syn og hørsel, førlighet og evne til å utføre daglige aktiviteter som innkjøp, rengjøring og personlig hygiene.

2. Fysisk miljø: Utsatthet for belastninger i arbeidsmiljøet som henger sammen med klimatiske forhold, ergonomiske forhold, risikofaktorer, forurensninger og støy. Utsatthet for støy og forurensninger der en bor.

3. Aktivitet: Her bygger en på opplysninger om sysselsetting og utdanningsvirksomhet blant personer 16-66 år og opplysninger om

sysselsetting blant personer 67-79 år. Yrkene inndeles etter grad av selvstendighet i arbeidet, det skilles mellom over- og undersysselsetting og en registrerer arbeidsløshet i løpet av siste år. Videre tar en hensyn til organisasjonsaktivitet og deltaking i fritidsaktiviteter.

4. Materiell standard: Her inngår opplysninger om husholdningen eier egen bolig, fritidshus og bil, om en har telefon, oppvaskmaskin og fryser. En registrerer også om husholdningen har mottatt sosialhjelp i løpet av siste år. Videre registrerer en om personen arbeider i et lavtlønnsyrke og om vedkommende mottar frynsegoder i tilknytning til arbeidet sitt.

5. *Sosial integrasjon*: Dette målet bygger på opplysninger om personen bor alene, er gift/samboende og har barn som bor hjemme. Videre på spørsmål om hvor hyppig en har kontakt med nærmeste familie, venner og naboer.

På hvert av disse områdene skiller en ut de som har relativt gode og relativt dårlige kår.

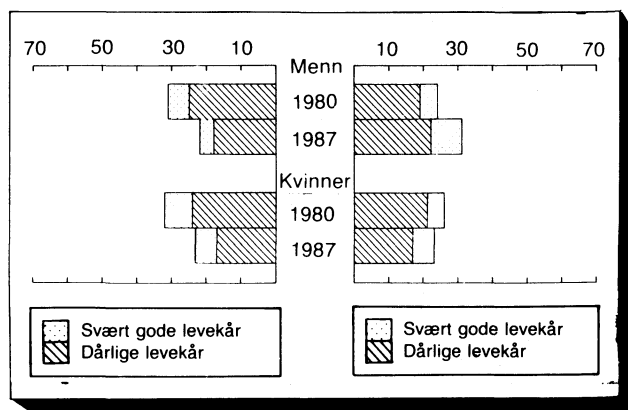
Personer som har en god levekårssituasjon på minst tre av disse områdene regnes som personer med *svært gode levekår*.

Personer som har en god levekårssituasjon på minst to områder regnes som personer med *gode levekår*.

Personer som har en dårlig levekårssituasjon på minst ett område regnes som personer med *dårlige levekår*.

Personer som har en dårlig levekårssituasjon på minst to områder regnes som personer med *svært dårlige levekår*.

Figur 1. Gode og dårlige levekår blant kvinner og menn 1980 og 1987. Prosent

økt siden 1980, har den gått ned blant kvinner. I 1980 var det omtrent like mange kvinner som menn med gode levekår. Men i 1987 gjaldt dette om lag 30 prosent flere menn enn kvinner. Den samme tendensen ser ut til å gjelde for den del av befolkningen som har svært gode levekår. Andelen menn øker, andelen kvinner går ned. Mens det tidligere bare var små levekårsforskjeller mellom menn og kvinner, har denne utviklingen ført til større ulikhet.

Økt ulikhet mellom menn og kvinner?

Figur 1 gir et inntrykk av levekårsutviklingen blant kvinner og menn fra 1980 til 1987. De ulike feltene i søylediagrammene utgjør en skala fra svært dårlige til svært gode levekår. De som befinner seg midt på denne levekårsskalaen er imidlertid holdt utenfor. Derfor summerer ikke prosentandelene for de ulike gruppene til 100.

Det var færre som hadde dårlige levekår i 1987 enn i 1980. Dette gjelder både for kvinner og menn. Derfor er forholdet mellom kvinner og menn i denne enden av levekårsskalaen uendret. Det var ingen kjønnsforskjeller med hensyn på hvor mange som hadde dårlige levekår, men en svak overvekt av kvinner blant de som hadde det aller dårligst.

Utviklingen i den andre enden av levekårsskalaen har derimot vært mer ulik for de to kjønnene. Mens andelen menn som hadde gode levekår har

Forskjellig kjønn, forskjellige levekårsproblem

For å utdype disse resultatene kan vi se på utviklingen for hvert av levekårsområdene som inngår i det samlede levekårs målet. Tabell 1 viser hvor utbredt ulike levekårsproblem var blant de som hadde dårlige levekår i 1980 og 1987.

Årsaken til at både andelen menn og kvinner med dårlige levekår har sunket, er først og fremst at det er færre som har lavt aktivitetsnivå nå enn tidligere. Denne tendensen har vært litt sterkere for kvinner enn for menn.

For kvinnes del kan det være nærliggende å tolke dette som et resultat av at flere er gått ut i arbeidslivet. Det viser seg imidlertid at det først og fremst er 45-79-åringene som er blitt mer aktive. I denne aldersgruppen har yrkesaktiviteten endret seg svært lite i løpet av 1980-årene. Det må derfor være andre årsaker som ligger bak.

Tabell 1. Andelen menn og kvinner med dårlige levekår på ulike områder. 1980 og 1987. Prosent

Levekårsområder	Menn		Kvinner	
	1980	1987	1980	1987
Dårlig helse	2	3	5	6
Dårlig fysisk miljø	12	9	1	1
Lav sosial integrasjon	4	3	5	5
Lav aktivitet	13	7	22	13
Lav materiell standard	7	3	8	5

Tabell 2. Andel menn og kvinner med gode levekår på ulike områder. 1980 og 1987. Prosent

Levekårsområder	Menn		Kvinner	
	1980	1987	1980	1987
God helse	43	42	37	31
Godt fysisk miljø	27	32	43	37
Høy sosial integrasjon	10	10	9	9
Høy aktivitet	4	10	3	7
Høy materiell standard	14	19	8	10

I tillegg til økt aktivitet, har også den materielle standarden endret seg i positiv retning. Andelen med lav materiell standard har sunket fra 7-8 prosent i 1980 til omkring 4 prosent i 1987.

Blant menn er det dessuten blitt litt færre som har dårlig fysisk miljø.

Summen av disse endringene var omtrent den samme for kvinner og menn. Derimot er det forskjeller mellom menn og kvinner med hensyn på hvilke levekårsproblem som er de vanligste. Flere menn enn kvinner var belastet med dårlig fysisk miljø, mens flere kvinner enn menn hadde et lavt aktivitetsnivå. Det var også litt flere kvinner enn menn som hadde dårlig helse, lav sosial integrasjon og lav materiell standard.

Levekårsforbedringer blant menn, stillstand og tilbakegang for kvinner

Det var blitt flere menn og færre kvinner med gode levekår fra 1980 til 1987. Tabell 2 avdekker hvilke endringer som ligger til grunn for dette.

Årsakene til at levekårsutviklingen har gått hver sin vei blant kvinner og menn i denne gruppen, henger først og fremst sammen med endringer i fysisk miljø og materiell standard. Andelen menn med høy materiell standard har økt markert (fra 14 til 19 prosent). Blant kvinner er det derimot bare så vidt en kan påvise noen økning. Menns fysiske miljø er også blitt bedre, mens det har blitt dårligere for kvinner. I tillegg er det blitt færre kvinner som har god helse.

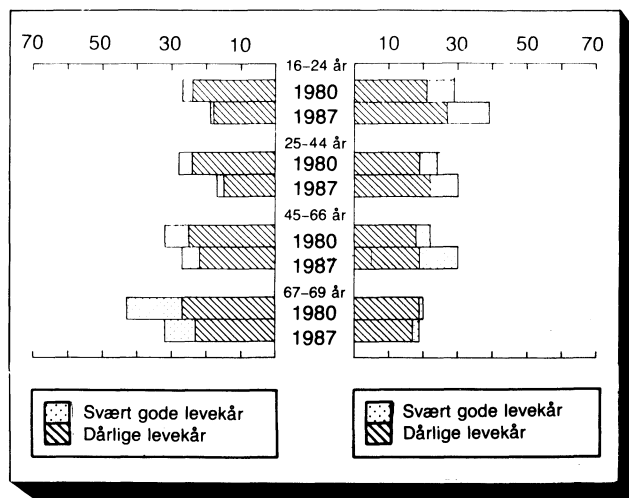
Endringer i forholdet mellom menns og kvinners levekår tydeligst blant de yngste

Figur 2 og 3 viser endringene i gode og dårlige levekår blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper.

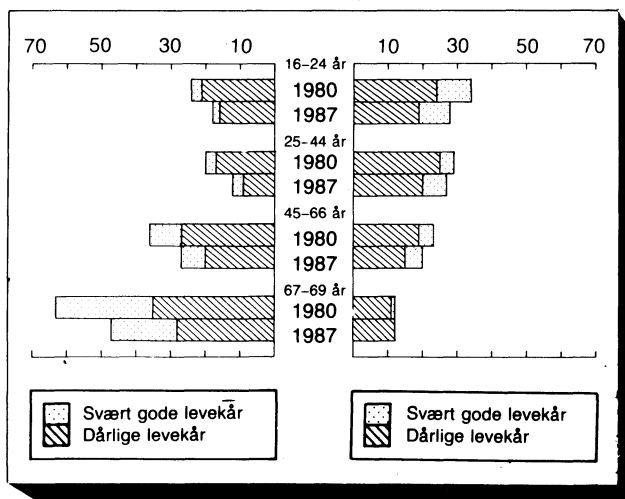
Det er blant de eldste, og da særlig blant eldre kvinner, at det finnes mange med dårlige eller svært dårlige levekår. Dette levekårsproblemet har imidlertid blitt mindre i løpet av 1980-årene. Både andelen med svært dårlige levekår og dårlige levekår har sunket i aldersgruppen 67-79 år. I 1980 hadde

63 prosent av kvinnene og 43 prosent av mennene i denne aldersgruppen dårlige levekår. I 1987 gjaldt dette 47 prosent av kvinnene og 32 prosent av mennene. Fordi nedgangen har vært omtrent like sterk for menn som for kvinner, har imidlertid kjønnsforskjellene ikke blitt mindre.

Figur 2. Gode og dårlige levekår blant menn i ulike aldersgrupper. 1980 og 1987. Prosent

Figur 3. Gode og dårlige levekår blant kvinner i ulike aldersgrupper. 1980 og 1987. Prosent

Resultatene av SSB's statistikkproduksjon og analysevirksomhet presenteres i seriene **NORGES OFFISIELLE STATISTIKK, SOSIALE OG ØKONOMISKE STUDIER** og **RAPPORTER**.

SSB gir også ut Statistisk ukehefte, Statistisk månedshefte, Nye distrikstall, Økonomiske analyser og Samfunnsspeilet.

ARBEIDSHEFTE TIL STATISTISK ÅRBOK

Statistisk årbok gir opplysninger om sosiale, kulturelle og økonomiske forhold i Norge. For å hjelpe lærere som skal bruke den i undervisningen i ungdomsskolen har Statistisk Sentralbyrå utarbeidet et arbeidshefte. Det inneholder en kort orientering om hvordan statistikken lages og om hvordan den presenteres. Arbeidsheftet har også et avsnitt «Ordforklaringer» der elevene kan finne hva de viktigste begrepene betyr.

I heftet er det 4 arbeidsoppgaver fra like mange emneområder. Befolkning, skole og utdanning, valg og massemedier. Tre av oppgavene kan løses uten at elevene har Statistisk årbok, de skal lære å finne svarene ved hjelp av de tabeller som står i arbeidsheftet. Under hver oppgave er det flere spørsmål. For å løse noen av spørsmålene til den fjerde oppgaven må elevene bruke årboka, slik at de også lærer å slå opp i den.

Oppgavene er laget slik at de kan brukes som individuelle oppgaver, eller som gruppe oppgaver.

Arbeidsheftene finnes på bokmål og nynorsk.

Heftene er gratis, og prøveeksemplarer eller klassesett kan bestilles ved å sende inn kupongen.

Vi bestiller på bokmål/nynorsk:

_____ prøveeksemplar(er).

_____ klassesett å _____ eksemplarer

Skole: _____

Adresse: _____

Postnr.: _____ Poststed: _____

Kupongen sendes til:

Opplysningskontoret

**Postboks 8131 Dep.
0033 Oslo 1**

Tendensen til at det er blitt flere menn, men færre kvinner med gode og svært gode levekår, er tydeligst blant de yngste. I 1980 hadde 29 prosent av mennene og 34 prosent av kvinnene i aldersgruppen 16-24 år gode levekår. For mennene steg denne andelen til 39 prosent fram til 1987, mens den sank til 28 prosent blant kvinnene.

Større likhet i yrkesaktivitet, men større ulikhet i levekår

En av de mest markerte endringer i kvinners situasjon i den senere tid er økningen i yrkesaktivitet. Yrkesaktiviteten økte med om lag 10 prosent i perioden fra 1980 til 1987. Likevel er det knapt noen økning i andelen kvinner som har høy materiell standard. Det er blitt færre kvinner med godt fysisk miljø og med god helse. For menn derimot har disse forholdene blitt bedre eller er uendret.

Den forskjellige utvikling i levekår for menn og kvinner kan imidlertid i liten grad ses som et resultat av økt yrkesaktivitet blant kvinner, men har skjedd til tross for denne økningen.

Kvinner har hatt en svakere økning i materiell standard enn menn. Men dette gjelder kvinner i aldersgruppene 16-24 år og 45-66 år, og ikke i aldersgruppen 25-44 år. Og det er først og fremst blant disse siste at yrkesaktiviteten har økt.

At det er blitt færre kvinner som har et godt fysisk miljø kan nok sies å være et resultat av at yrkesaktiviteten har økt. Det uttrykker imidlertid først og fremst at en ikke har opplysninger om arbeidsmiljøet for hjemmearbeidende kvinner. Derfor er det ikke sikkert at arbeidsmiljøet for yrkesaktive kvinner er forverret. Derimot har det fysiske miljø for menn blitt forbedret. Det er både blitt færre som har et dårlig fysisk miljø og flere som har et godt fysisk miljø. Kvinnenes forsprang med hensyn til fysisk miljø er blitt redusert. Større likhet i yrkesaktivitet sikrer med andre ord ikke nødvendigvis større likhet i levekår.

Levekårsundersøkelsene:

Resultatene i denne artikkelen er hentet fra Levekårsundersøkelsene fra 1980 og 1987. Begge er intervjuundersøkelser, basert på et landsomfattende utvalg av 5 000 personer i alderen 16-79 år.

Nye tall fra Levekårsundersøkelsen i 1987 vil bli publisert i serien Norges offisielle statistikk (NOS) i løpet av sommeren.

Menn i kvinneyrker tjener dårlig

Av Dag Alburn

Kvinneyrker er dårlig betalt. Denne påstanden blir ofte satt fram for å forklare hvorfor kvinner tjener mye dårligere enn menn. Men hva betyr det for menns inntekter hvor stor andel kvinner det er i yrkene deres? Artikkelen undersøker dette for alle yrker, ikke bare de mest typiske kvinneyrkene.

Arbeid i kvinneyrker er dårlig betalt

Betegnelsen «kvinneyrker» dekker yrker der et stort flertall av yrkesutøverne er kvinner. Slike yrker er gjerne preget av tradisjonelt kvinnearbeid. De er også dårlig betalt.

Når vi forsøker å forklare hvorfor kvinner har lavere lønn og inntekt enn menn, er dette en av faktorene som gjerne blir trukket fram. Kvinner tjener dårlig fordi de arbeider i kvinneyrker.

Dersom det er sant at det er kvinneyrkene i seg selv som er dårlig betalt, uansett egenskapene til den som utfører arbeidet, vil ikke bare kvinner tape på å arbeide i yrker med et stort innslag av kvinner. Mennene som arbeider i slike yrker, vil også tjene dårlig. Det er dette forholdet jeg vil belyse i artikkelen. Jeg skal vise hvordan inntekten til menn varierer etter hvor stor andel kvinner det er i yrket deres.

Både for sammenlikningens skyld og fordi det har interesse i seg selv, skal jeg også vise hvordan kvinners inntekter avhenger av kvinneandelen er i deres yrke. Men ved særlig å trekke fram hvordan dette forholdet virker på menns inntekter håper jeg å få fram at den egenskapen som vi studerer virkningen av, er en egenskap ved yrket og ikke ved yrkesutøveren.

Det er flere årsaker til at kvinner tjener lite

Som antydnet i begynnelsen av artikkelen, er ikke

'Med kjønnsdiskriminering sikter jeg til at kvinner får lavere lønn med samme kvalifikasjoner og samme arbeid. De omstendighetene som fører til at kvinner har kortere arbeidstid, får dårligere kvalifikasjoner og oftere enn menn går inn i yrker som er dårlig betalt, må også delvis kalles diskriminering.

kvinners plassering i kvinneyrker det eneste som forklarer at de tjener mye mindre enn menn. Inntektsforskjellene mellom kjønnene kan forklares ved å vise til fire typer faktorer. Kvinner har kortere arbeidstid enn menn. De har ofte en type utdanning som kvalifiserer til lavtlønnsyrker. For det tredje er de i jobber som er plassert i lite gunstige deler av arbeidsmarkedet. Den fjerde typen forklaring er at forskjellene bunner i 'kjønnsdiskriminering' (Petersen 1984, Colbjørnsen 1986).

Det jeg undersøker her, er en faktor av den tredje typen. Kvinnes tilknytning til kvinneyrker er et eksempel på hvordan kvinner holder seg til deler av arbeidsmarkedet der jobbene er dårlig betalt.

Materialet til analysen er fra Folketellingen

Analysen bygger på Folke- og Boligtellingen i 1980. Jeg har trukket ut og analysert seks utvalg. De seks utvalgene dekker ansatte menn og kvinner på 30, 45 og 60 år. For å unngå at forskjeller i arbeidstid skal påvirke inntektsnivået, holder jeg meg utelukkende til heltids yrkesaktive.

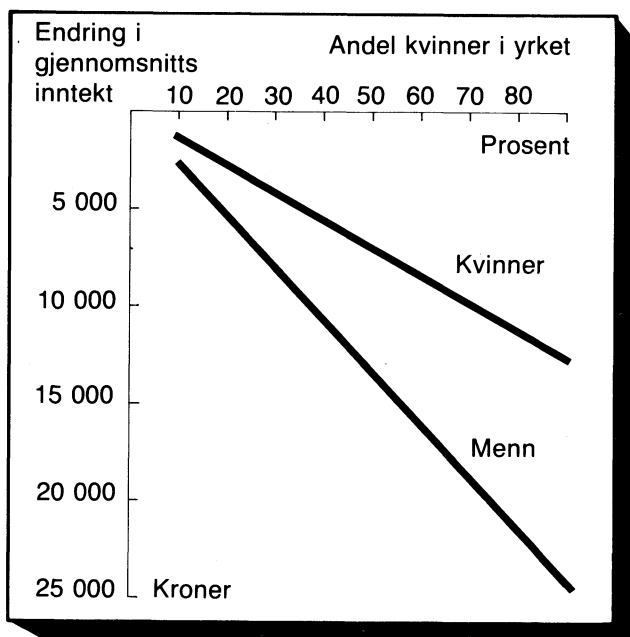
Jeg har også brukt Folketellingen som grunnlag for å karakterisere yrker etter hvor kvinne-dominerte de er. For hver yrkesgruppe har jeg beregnet andelen kvinner som prosent av alle yrkesutøvere.

Som mål for inntekt bruker jeg årlig arbeidsinntekt, dvs. inntekten før fradrag og før skatt, slik den kommer fram i skattelikningen. Arbeidsinntekt for heltids yrkesaktive ansatte er også en god tilnærming til årslønn, så jeg vil tillate meg å bruke ordene lønn og inntekt om hverandre.

Jeg har kontrollert for effekten av andre kjennetegn som også virker på inntekten for å få fram effekten av kvinneandel i yrket mest mulig rendyrket. Tallene som blir presentert i figurene, viser derfor resultatene fra en statistisk modell som er mer innfløkt enn vanlig beregning av gjennomsnittsinntekten. Det tallene viser, er hvor mye inntekten endrer seg for hvert prosentpoeng høyere andel kvinner det er i yrket.

Tallene som danner grunnlag for figurene, er ustandardiserte koeffisienter fra lineær regresjon med minste kvadraters metode. Jeg har kontrollert for effekten av utdanningsnivå, utdanningsretning, sosioøkonomisk status og yrkesfelt. De estimerte koeffisientene for disse variablene oppgir jeg ikke her. Modellen er uten samspillsledd. Figuren forteller ikke om inntektsnivå, bare om inntektsforskjeller som skyldes det ene kjennetegnet kvinneandel i yrket under de forutsetningene som en slik modell bygger på. Derfor er det uten mening å se på hvor figurenes linjer skjærer aksene.

Figur 1. Nedgang i inntekten etter andel kvinner i eget yrke. Menn og kvinner. 45 år. 1980

² Det er lett vint, men det kan villedes å bruke uttrykk som «går ned», «minker» eller «øker». Slike data som dette kan ikke fortelle hva som skjer med inntekten over tid, dersom kvinneandelen i et yrke endrer seg. Jeg sammenlikner hele tida yrker med hensyn til kvinneandel og inntekt for samme år, 1980.

Det er sant av kvinneyrker er dårlig betalt

Denne undersøkelsen bekrefter det vi trodde: Jo flere kvinner det er i et yrke, dess lavere er inntektsnivået. Denne sammenhengen gjelder for kvinner og menn i alle aldre (figur 1).

45-årige menn taper ifølge denne modellen 270 kr for hvert prosentpoeng flere kvinner det er i yrket deres. Det betyr at inntektsforskjellen blir stor, om vi sammenlikner helt kvinnedominerte og helt mannsdominerte yrker. Tapet er omtrent like stort for de yngre og de eldre mennene.

Inntekten til 45-årige kvinner er også lavere i kvinneyrker. Inntekten går ned med 140 kroner for hvert prosentpoeng flere kvinner det arbeider i yrket deres². Heller ikke blant kvinnene betyr alder noe særlig for hvor sterk effekten er.

Menns inntekter er mer preget av kvinneandelen i yrket enn kvinnes inntekter. Men da må vi huske på at menns inntekter i utgangspunktet er høyere enn kvinners. Menn mellom 30 og 60 år hadde i 1980 en gjennomsnittsinntekt på 107 000 kroner. Kvinners inntekt var 79 000 kroner. Menns inntekter varierer også mer. Denne forskjellen mellom kjønnene har sammenheng med at svært mange kvinner klumper seg sammen i et fåtall ganske like yrker, nettopp de vi kaller kvinneyrker. Menns yrkesrepertoar er atskillig større. Dette betyr at menns inntekter er mer preget av nesten alle forhold som påvirker inntekten.

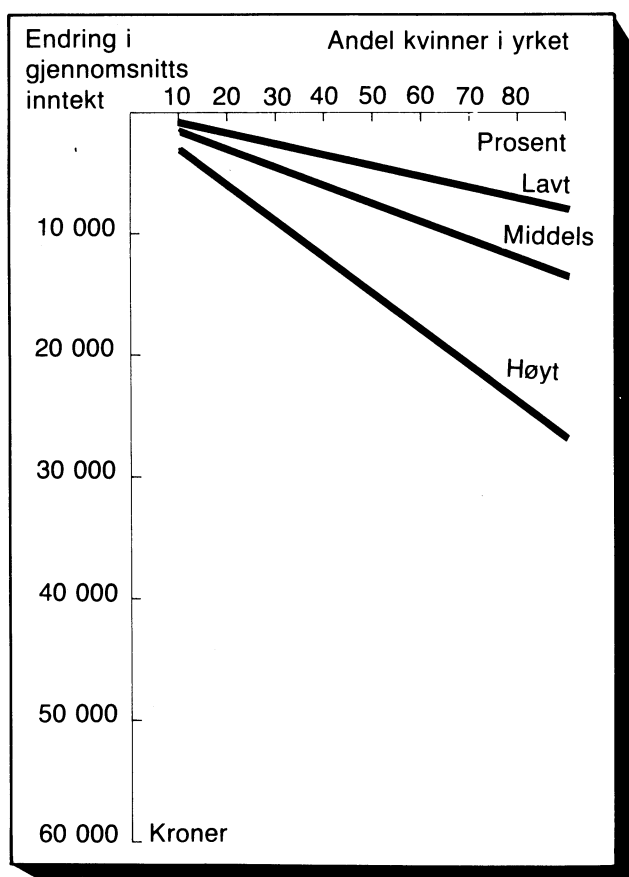
Vi må også hele tida huske på at tallene forteller om inntektsforskjeller innen hvert av utvalgene. De sier ikke noe om inntektsnivået. Så selv om menns inntekter blir mer påvirket av kvinneandelen enn kvinners gjør, kan likevel menn i kvinneyrker tjene mer enn kvinner i de samme yrkene, til og med mer enn kvinner i mer mannsdominerte yrker.

Jo høyere utdanning, dess større inntektstap i kvinneyrker

Hvor sterk andelen kvinner i yrket virker på inntekten, avhenger også av utdanningsnivået til yrkesutøverne. Effekten er sterkere for de som har høy enn for de som har lav utdanning (figur 2 og 3).

For de 45-årige mennene som har fullført videregående skole eller mer, går årsinntekten 630 kroner ned når kvinneandelen går ett prosentpoeng opp. For de som bare har grunnskole er den tilsvarende effekten bare 140 kroner. 45-årige kvinner med videregående skole, tapte 300 kroner når kvinneandelen økte ett prosentpoeng. Tendensen er den samme for alle. Jo høyere utdanning, dess sterkere

Figur 2. Nedgang i kvinners inntekt etter utdanningsnivå og andel kvinner i yrket. 45-åringer. 1980

effekt av kvinneandelen. Men blant de yngste og særlig blant de yngste kvinnene er tendensen svakere enn blant de øvrige.

Jeg har også laget tilsvarende utregninger med sosioøkonomisk status. Mønsteret blir det samme med et slikt mål for sosial ulikhet. I høyere sosiale lag er utslagene på inntekten større enn i lavere lag.

En del av denne forskjellen i effekt etter sosial ulikhet har nok å gjøre med forskjeller i inntektsnivå. Jo høyere utdanning, dess høyere inntekt og dermed større spillerom for inntektsvariasjon. Forskjeller i inntektsnivå og inntektsvariasjoner kan likevel ikke forklare hele forskjellen i effekt mellom utdanningsnivåene.

Er kvinneyrkene dårlig betalt fordi de er kvinneyrker?

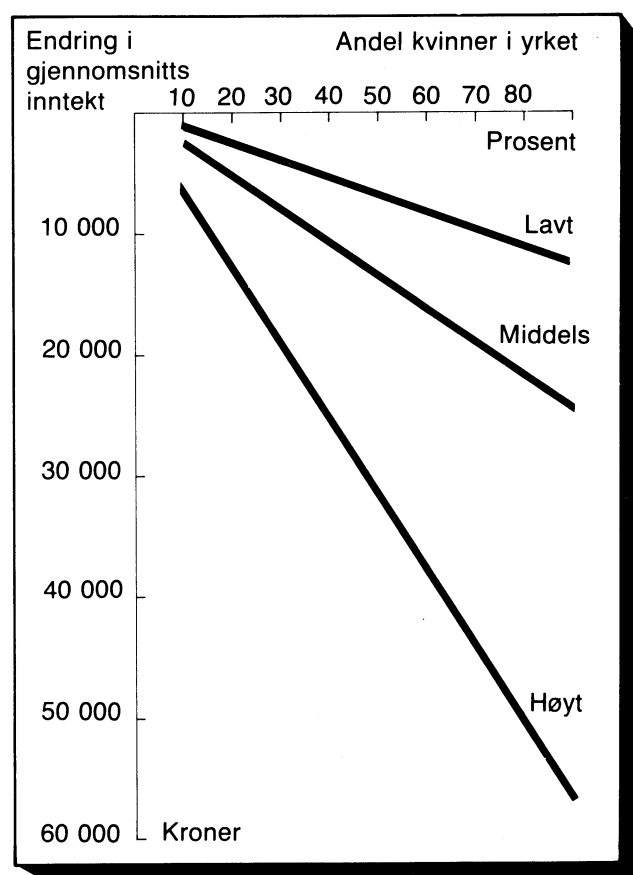
Det viser seg altså at kvinneandelen i yrket har en selvstendig effekt på inntekten til yrkesutøveren. Selv når vi renser unna virkningen av andre forhold som gjør at kvinneyrker er dårlig betalt, sitter vi igjen med en klar tendens. Fordi denne både gjelder for kvinner og menn, må det være egenskaper ved yrkesrollen og ikke ved yrkesutøveren vi har å gjøre med her.

Men er arbeid i kvinneyrker dårlig betalt fordi yrkene er preget av kvinner og arbeid i mannsyrker godt betalt, fordi de er preget av menn? Kan vi med andre ord si at kjønnsfordelingen er årsaken til lønnsnivået?

Om vi skal ta uttrykket årsak bokstavelig, må vi i så fall mene at lønns- og inntektsnivået på en eller annen måte blir bestemt av kjønnsfordelingen, at kjønnsfordelingen kommer først i tid og lønnsnivået deretter.

En annen tolkning er også mulig. Yrker som nå har mange kvinner kan fra først av ha blitt lavtlønnsyrker av årsaker som ikke har med andelen kvinner å gjøre. Om denne tolkningen er riktig, blir ikke lønnsnivået bestemt av at det er kvinner som utøver disse yrkene. Forklaringen kan heller være at flere kvinner søker til eller forblir i disse yrkene. Årsaken kan være at kvinner ikke er så inntektsbevisste som menn er, at arbeidet tiltrekker kvinner mer enn menn, at de mangler kvalifikasjoner som skal til for å skifte jobb eller at de diskrimineres. Denne måten å forstå sammenhengen på, sier altså at den lave lønna utvikler seg av andre årsaker enn kjønns sammensetningen i yrket. Når det

Figur 3. Nedgang i menns inntekt etter utdanningsnivå og andel kvinner i yrket. 45-åringer. 1980

Resultatene av SSB's statistikkproduksjon og analysevirksomhet presenteres i seriene **NORGES OFFISIELLE STATISTIKK, SOSIALE OG ØKONOMISKE STUDIER** og **RAPPORTER**.

SSB gir også ut Statistisk ukehefte, Statistisk månedshefte, Nye distriktstall, Økonomiske analyser og Samfunnsspeilet.

LOKALSAMFUNNET I TALL

Hver måned utgis ett hefte for hvert fylke av publikasjonen **NYE DISTRIKTSTALL**.

Her gis statistikk på kommunenivå, og de områder som dekkes best er befolkning, sosiale forhold, jord- og skogbruk og kommunalforvaltning.

Heftene inneholder også statistikk om utdanning og skolevesen, arbeidskraft, personlig inntekt, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, utenriks-handel, samferdsel og banker.

Abonnementsprisen er kroner 90,- pr. fylke pr. år (1988).

ABONNEMENT PÅ NYE DISTRIKTSTALL KAN BESTILLES FRA:

Opplysningskontoret

**Postboks 8131 Dep.
0033 Oslo 1**

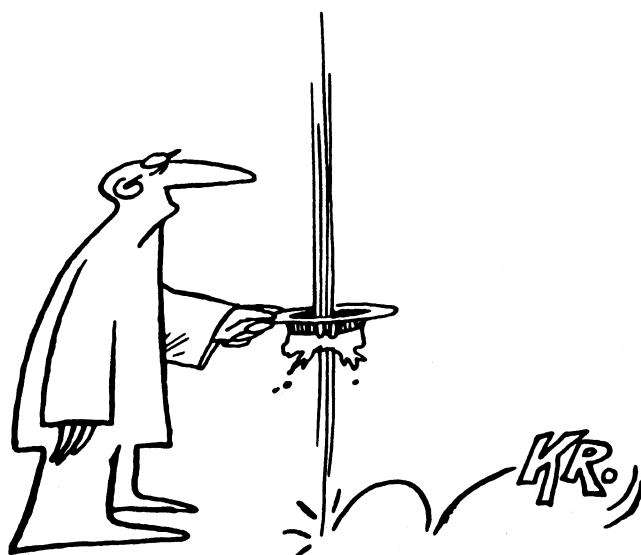
viser seg at høy mannsandel er koplet sammen med høy lønn og høy kvinneandel med lav lønn, er det fordi menn forlater og kvinner forblir i og oppsøker yrker med dårlig betaling.

Selv om vi ikke kan avgjøre hvordan disse to prosessene virker sammen, er sammenhengen mellom kjønnsfordeling og inntektsnivå i yrket tydelig nok. Riktignok er denne effekten bare en av flere som fører til at kvinner tjener mye mindre enn menn. Den kommer heller ikke i aller første rekke når vi skal forklare inntektsforskjeller menn imellom og kvinner imellom. Men effekten av kvinneandelen i yrket er viktig å legge merke til, fordi den viser at kjønn ikke bare påvirker inntekten som en individuell egenskap. Som et kjennetegn ved yrker virker kjønn på inntekten også som en egenskap ved strukturen i arbeidsmarkedet.

Litteratur

Colbjørnsen, Tom (1986): *Dividers in the Labor Market*. Norwegian University Press. Oslo

Petersen, Trond (1984): *Timelønnsforskjeller mellom heltidsansatte kvinner og menn: En empirisk analyse*. Tidsskrift for samfunnsforskning nr 4:415-431

Frynsegoder:

«For den som har, han skal gis»

Av Jan Erik Kristiansen

Frynsegoder (fra engelsk «fringe benefits») er en samlebetegnelse for forskjellige ytelser og fordeler som arbeidstakere får i tillegg til sin ordinære lønn. Først og fremst forbinder vi kanskje ordet med goder som firmabil og billige lån, men det finnes også en rekke andre former for naturalia eller pengegodtgjørelser. De fleste tenker vel først og fremst på ordninger i det private næringsliv, men det finnes også frynsegoder for offentlig ansatte. Frynsegoder er heller ikke alltid bare fordelaktige. Tilsynelatende fordeler som tjenestebolig og lån til lav rente innebærer for eksempel en binding til arbeidsgiver som gjøre det vanskelig å skifte jobb. I hovedsak må likevel ytelsene som omtales i denne artikkelen, karakteriseres som goder.

Fra gratis kaffe til gratis bolig

I levekårsundersøkelsen 1987 ble det stilt spørsmål om et utvalg frynsegoder. For de fleste av disse ytelsene har vi også opplysninger fra 1980 og 1983. Figur 1 viser hvor utbredt disse godene er, og hvordan utviklingen har vært i løpet av 1980-årene.

Hele 43 prosent hadde gratis kaffe, te eller mat, og nesten like mange kunne kjøpe varer eller tjenester til reduserte priser. Omtrent en tredjedel hadde også lånemuligheter eller muligheter for å få lånegarantier fra arbeidsgiver. I 1983 var det 28 prosent av disse som også hadde benyttet seg av tilbudet.

De minst utbredte formene for frynsegoder er helt eller delvis fri bolig og gratisreiser til utlandet for seg selv og familien. Bare noen få prosent oppgav at de hadde slike fordeler.

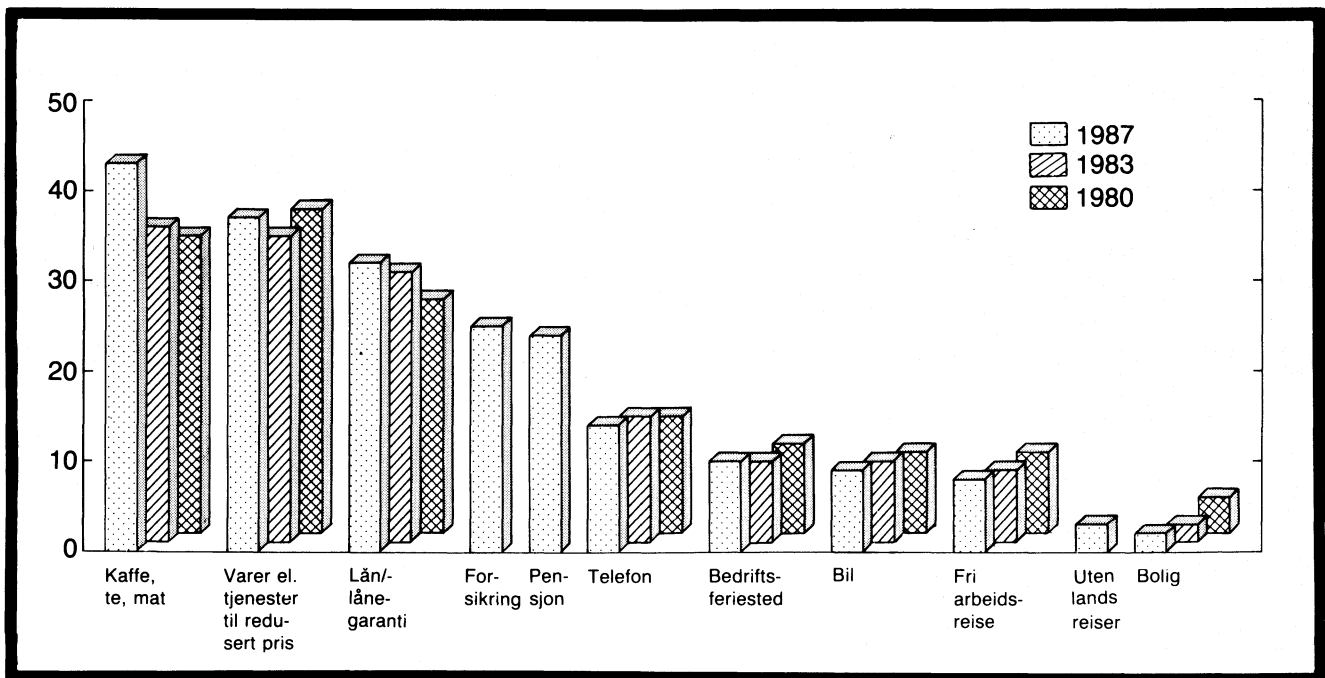
Resultatene fra tidligere år viser at utbredelsen av frynsegoder har ligget på noenlunde samme nivå i 1980-årene. To av de mest vanlige godene, lånemuligheter og gratis mat eller drikke, har imidlertid fått økt utbredelse.

Matteusprinsippet

I Matteusevangeliet, kapittel 13 vers 12, står det: «For den som har, han skal gis og han skal ha i overflod. Men den som ikke har, fra ham skal endog tas det han har.» Med henvisning til dette skriftstedet sier vi at velferdsgoder er fordelt etter Matteus-prinsippet når fordelene er skjevt fordelt og hoper seg opp i bestemte befolkningsgrupper. Et spørsmål som naturlig melder seg, er derfor: Er frynsegoder kompensasjon for lav lønn, dårlig arbeidsmiljø og andre ulemper i arbeidet, eller er det tilleggsgoder for dem som allerede er bedre stilt enn andre?

Figur 1. Ansatte med ulike frynsegoder 1980, 1983 og 1987. Prosent

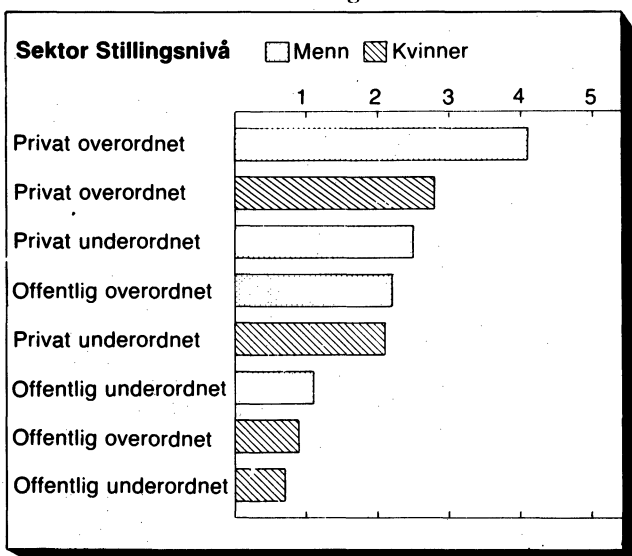
Tar vi utgangspunkt i de elleve frynsegodene som ble registrert i 1987, så hadde hver ansatt i gjennomsnitt to av disse fordelene. Bak dette gjennomsnittet skjuler det seg imidlertid store forskjeller. En fjerdedel av de ansatte hadde ingen frynsegoder i det hele tatt og 20 prosent hadde bare ett frynsegode. På den annen side hadde vel en tredjedel av de spurte tre eller flere frynsegoder. Fordelingen er altså skjev, noen får mer enn andre.

Menn har flere frynsegoder enn kvinner, ansatte i ledende stillinger flere goder enn ansatte i underordnede stillinger og ansatte i privat sektor flere

goder enn ansatte i offentlig sektor. Til sammen fører dette til at en i øvre enden av fordelingen finner menn med overordnede stillinger i det private næringsliv. Disse hadde i gjennomsnitt 4,1 frynsegoder. I den andre enden finner vi kvinner i underordnede stillinger, ansatt i offentlig sektor. Disse hadde i gjennomsnitt 0,7 frynsegoder. Vi ser også at menn med overordnede stillinger i det offentlige hadde omtrent like mange frynsegoder som kvinner med underordnede stillinger i det private næringsliv.

Bare i en forstand synes tildelingen av frynsegoder å ha en utjævnende funksjon: Antall goder øker klart med økende arbeidstid.

Figur 2. Gjennomsnittlig antall frynsegoder blant menn og kvinner i offentlig og privat sektor og med over- og underordnede stillinger.

Hvermannsfrynser og eksklusive goder

Frynsegoder som alle eller de fleste i bedriften får, slik som gratis mat og drikke og rabatt ved kjøp av varer, har vanligvis mindre verdi for mottakeren enn individuelle fordeler som fri bil eller fri telefon. I andre tilfeller er det vanskeligere å fastsette verdien av frynsegodet. Betydningen av lån eller lånegaranti vil for eksempel avhenge av hvor stort lån en kan få og hvor gode betingelsene er.

Dersom vi ser på hvem som har hvilke goder, finner vi generelt at de som har mange goder, også oftest har de mest eksklusive frynsene. Menn har for eksempel langt oftere tjenestebil og fri telefon enn kvinner. Den samme forskjellen finner vi mellom over- og underordnede.

Derimot er det små forskjeller mellom menn og kvinner og ansatte på ulike stillingsnivå når det gjelder frynsegoder som gratis mat og handlerabatter. Dette er ikke individuelle fordeler, men kollektive goder som er knyttet til arbeidsplassen eller type arbeid. Slike kollektive frynsegoder er mindre utbredt i offentlig sektor enn i det private næringsliv. Forskjellen mellom offentlig og privat sektor skyldes imidlertid til en viss grad at vi her ikke har regnet med det vi kan kalle avtalefestede goder. Selv om offentlig ansatte har færre frynsegoder i tradisjonell forstand, har de oftere avtaler om fleksibel arbeidstid, permisjonsordninger og lignende. Selv om slike avtaler er mindre frynsete enn frynsegoder i tradisjonell forstand, vil de i mange tilfeller være vel så verdifulle som for eksempel gratis mat og drikke.

Offentlig ansatte har nesten like ofte som andre eksklusive goder som fri bil og tilgang til lån. Men når det gjelder lån, er nok både beløpet lavere og rentefordelene mindre enn i de fleste private bedrifter med slike tilbud.

Økende forskjeller eller utjamning?

Figur 1 gir inntrykk av at noen frynsegoder har blitt vanligere i løpet av 1980-årene. Dette er imidlertid ikke noen generell tendens og endringene er relativt moderate. Dersom vi plukker ut de godene som vi har opplysninger om på tre tidspunkt, har det gjennomsnittlige antallet steget fra 1,4 i 1980 til 1,6 i 1987 (maksimum er 6). Økningen skyldes hovedsakelig at flere har fått muligheter for lån og at flere har fått gratis kaffe eller mat.

Den skjeve fordelingen av frynsegoder blant menn og kvinner, over- og underordnede og blant ansatte i privat og offentlig virksomhet, eksisterer nå som tidligere. Særlig når det gjelder forholdet mellom offentlig og privat sektor er forskjellene blitt større i løpet av de siste årene. Økningen av frynsegoder fra 1983 til 1987 har i sin helhet skjedd i det private næringsliv. Ansatte i overordnede stillinger har også økt sitt forsprang i forhold til underordnede, men her er forskjellene ganske små. Bare fordelingen mellom kvinner og menn er noenlunde uendret.

VÆR ORIENTERT

I serien NORGES OFFISIELLE STATISTIKK – NOS – utgis omtrent 80 hefter i hvert år med detaljerte data fra de fleste områder i samunnet. Ett sammendrag fra denne statistikken presenteres i

STATISTISK ÅRBOK – et leksikon i tall

På vel 400 sider gis oversiktstall om miljø og ressurser, befolkning, helse, arbeid, sosiale forhold, kulturtidsbruk og levkår. Statistisk årbok inneholder også statistikk om næringsliv, produksjon, handel, transport og tjenesteyting, og om økonomiske forhold, nasjonalregnskap og forvaltning.

Siste del av boken er blå og inneholder internasjonale oversikter fra emner som forensning, handel, produksjon, bruttonasjonalprodukt, prisindekser, skatter og befolkning.

Statistisk årbok kommer hvert år i august/september og kan bestilles hos alle bokhandlere. 1988-utgaven vil koste kroner 70-

Etterhvert som statistikken på de enkelte områder blir produsert, offentliggjøres hovedtall i

STATISTISK UKEHEFTE

Det inneholder statistikk fra de samme emneområder som Statistisk årbok, og emneinndelingen er den samme. Statistisk ukehefte er et godt supplement til Statistisk årbok. Når tall publiseres er det et signal om at mer detaljert statistikk om emnet foreligger. Den kan fås ved å ta kontakt med Statistisk Sentralbyrå. I Statistisk ukehefte kommer f.eks prisindeksene etterhvert som de blir ferdige. Et årsabonnement koster kr. 300,- (1988).

ABONNEMENT PÅ STATISTISK UKEHEFTE BESTILLES FRA:

Statistisk Sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 Oslo 1

SSB
Statistisk
Sentralbyrå

Høy status – Strake veien mot målet

Lav status – Sikk-sakk-kjøring på det uvisse

Av Paul Inge Severeide

Lik rett til utdanning har vært et sentralt politisk mål etter 2. verdenskrig. Hvordan fortoner sammenhengen mellom sosial forankring og utdanningskarriere seg på 1980-tallet? Kommer skjevheter i elevenes sosiale bakgrunn til uttrykk i utdanningsmønsteret?

Kullet som gikk ut av grunnskolen våren 1980 er utgangspunktet for undersøkelsen. Dette kullet er fulgt gjennom utdanningssystemet fram til og med skoleåret 1985/86. Sosial bakgrunn er hentet fra Folke- og bolig telling 1980.

Sosialgrupper

Kullet er delt inn i fire sosioøkonomiske grupper med utgangspunkt i hovedforsørgers yrke. (SSB, 1984). Yrkene med de høyeste sosioøkonomiske ressursene er i gruppe 1, de laveste i gruppe 4. Eksempler på yrkesgrupper i gruppe 1 er høyere funksjonærer. I gruppe 2 finnes lærere og sykepleiere. Faglærte arbeidere og selvstendige innen landbruket er i gruppe 3, mens det i gruppe 4 finnes bl.a. ufaglærte arbeidere og fiskere.

Sosial utvelging på alle trinn i skolekarrieren

Om en person tar videreutdanning etter grunnskolen, og hvor langt i utdanningssystemet vedkommende når, har klar sammenheng med sosial bakgrunn. Figur 1 viser at de laveste sosialgruppene har flest som slutter i utdanning etter grunnskolen, og færrest som når det høyeste utdanningsnivået. Mens nesten halvparten av elevene fra sosialgruppe 1 påbegynte en universitets- eller høgskoleutdanning i løpet av perioden, var tallet for sosialgruppe 4 knapt 10 prosent.

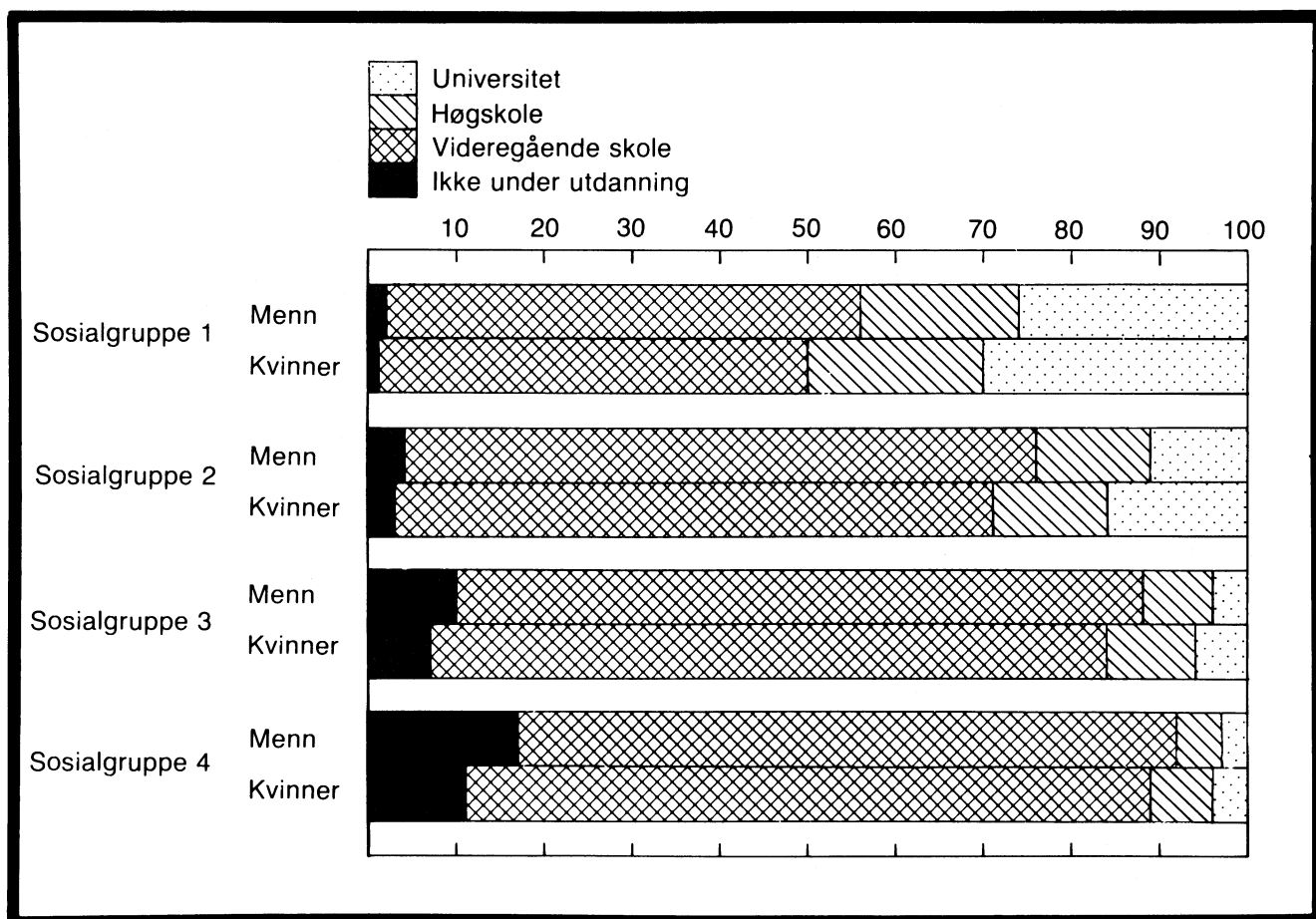
Sosialgruppe 1 blir stadig mer overrepresentert jo høyere opp i utdanningssystemet vi kommer. Elever fra sosialgruppe 1 utgjorde 10 prosent av grunnskolekullet i 1980, 18 prosent av dem som fullførte treårig allmennfaglig studieretning, 23 prosent av dem som tok høgskoleutdanning, og 30 prosent av universitetsrekruttene i perioden. Sosialgruppe 4 har en motsatt utvikling. Denne gruppen utgjorde 30 prosent av grunnskolekullet, men ble redusert til 9 prosent av dem som begynte på et universitet. Sannsynligheten for å bli universitetsstudent er derfor nesten 10 ganger høyere for elever fra sosialgruppe 1 enn for elever fra den laveste sosialgruppen.

Ulikhetene mellom sosiale lag gjør seg gjeldende ikke bare en gang, men på hvert trinn i skolekarrieren. Blant elever fra grunnskolekullet som tok videregående med allmennfaglig studieretning, gikk tre fjerdedeler av elevene fra sosialgruppe 1 over i høyere utdanning, mot bare 45 prosent fra sosialgruppe 4.

Tidlige utdanningsvalg er mest avgjørende

Valg av utdanningstype har også sammenheng med sosial bakgrunn. Mest markert finner vi dette når det gjelder valg av studieretning i den videregående skolen. Om lag 70 prosent av elevene fra sosialgruppe 1 valgte allmennfaglig studieretning, mot bare vel 20 prosent av elevene fra sosialgruppe 4. Figur 2 gir et bilde av hvor markert forholdet mellom allmennfaglig og yrkesfaglig studieretning

Figur 1. Grunnskolekullet 1980 etter høyeste påbegynte utdanning 1980-1985, sosial status og kjønn. Prosent

skifter med sosialgruppene. Allmennfaglig studieretning dominerer klart i sosialgruppe 1, noe svakere i sosialgruppe 2, mens yrkesfaglig studieretning overtar dominansen i sosialgruppene 3 og 4.

Dette utdanningsvalget, som gjøres relativt tidlig i utdanningskarrieren, er svært avgjørende for retningen på utdanningsveien etter videregående

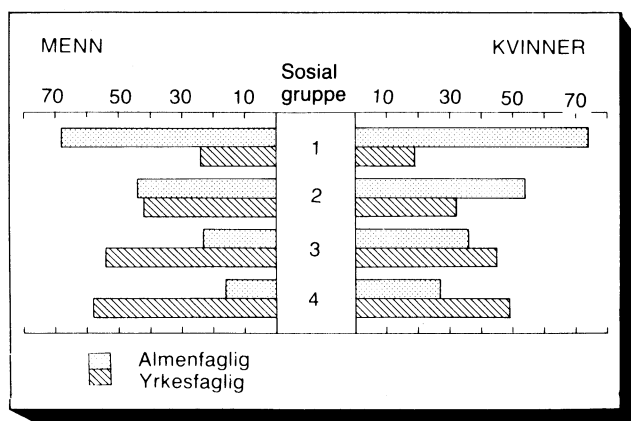
skole. Selv om det i de siste årene har vært visse lempninger i reglene for opptak til universitet og høyskoler, er det først og fremst eksamen fra allmennfaglig studieretning som gir studiekompetanse. De laveste sosialgruppene synes altså å «diskvalifisere» seg for høyere utdanning på et tidlig stadium av utdanningsprosessen.

Strake veien eller sikk-sakk-kjøring?

Effektivitet i utdanningen er et mål på om eleven følger en rett og stigende utdanningslinje på veien fram til utdanningsmålet. Vannrette eller nedadgående utdanningslinjer (etterfølgende utdanninger på samme eller lavere nivå) er i denne sammenheng bremsende elementer i utdanningsprosessen.

Det høyeste nivået innen videregående skole skal normalt nåes på tre år (grunnkurs, videregående kurs I og II). Det betinger en uavbrutt, stigende utdanningslinje. I virkeligheten er det et klart mindretall som følger denne veien. Av dem som tok videregående utdanning av grunnskolekullet i 1980 var det kun 25 prosent som gikk gjennom videregående skole på denne måten. Også her finner vi klare forskjeller mellom sosialgruppene. Over halvparten av elevene fra sosialgruppe 1 gikk

Figur 2. Grunnskolekullet 1980 etter studieretning i videregående skole, sosial status og kjønn. Prosent

tre år med stigende utdanningslinje, mot bare 20 prosent av elevene fra den laveste sosialgruppen.

Antallet elever med vanrette utdanningsveier er meget stort. Vel halvparten av grunnskolekullet som i løpet av perioden gikk to år eller mer på skole, hadde to eller flere utdanninger på samme nivå. De laveste sosialgruppene har flest utdanningsrepetisjoner.

Vi finner en tilsvarende tendens for de nedadgående utdanningsveiene, men her er omfanget betydelig mindre. Om lag 20 prosent av dem som gikk to år eller mer på skole hadde en nedadgående linje i utdanningsveien.

På venteliste for yrkesfag

Antall elevplasser minker ettersom en stiger i utdanningssystemet. Likeledes er det vanskeligere å komme inn på noen linjer enn på andre. Dette fører til at elever tar sideordnede utdanninger mens de venter på plass på det høyere nivået.

Hindringene synes å slå sterkest ut for de laveste sosialgruppene. Dette kan ha flere årsaker. Innpass på høyere nivå er knyttet til karakterer. Når flere innen de lavere sosialgruppene ikke når opp i denne konkurransen, kan det henge sammen med at disse elevene systematisk oppnår svakere karakterer (Aamodt, 1982).

Det er som nevnt sammenheng mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningstype. Elever fra sosialgruppe 1 dominerer allmennfagene, mens de laveste sosialgruppene er i overvekt innenfor yrkesfaglige studieretninger. I allmennfagene er det plass til alle grunnkurselevener på videregående kurs I og II, men dette er langt fra tilfelle for yrkesfagene. Dermed blir det enklere for allmennfagselevener (og dermed de høyeste sosialgruppene) å holde stigende utdanningslinje gjennom videregående skole.

Bevissthet om eget utdanningsmål er et annet viktig forhold. Er målet og veien klart på et tidlig stadium av utdanningsprosessen, kan det begrense unødig sikk-sakk-kjøring gjennom systemet. At utdanningseffektiviteten synes å være bedre blant elevene fra de høyeste sosialgruppene, kan derfor henge sammen med at disse elevene er utdanningsmålet sitt tidlig bevisst.

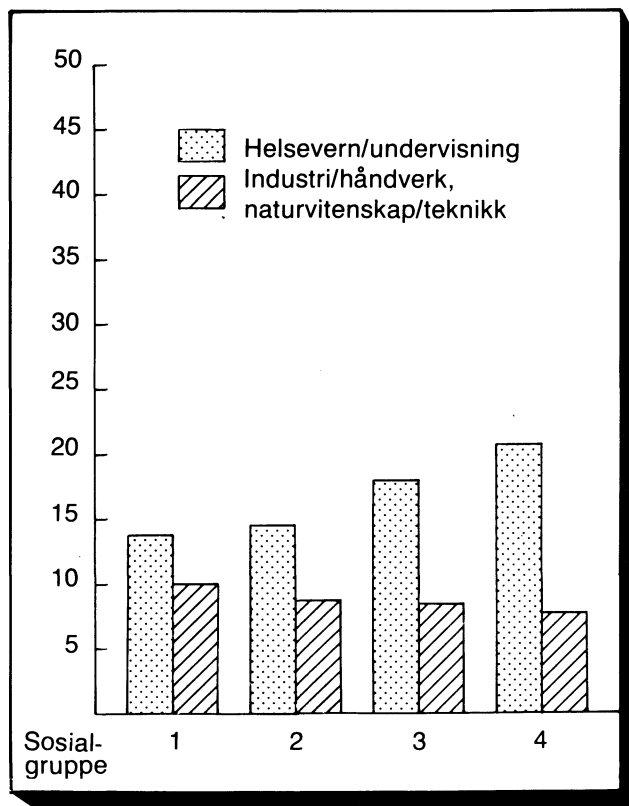
Høystatuskvinner velger mer utradisjonelt

Figur 1 viser at det er relativt flere kvinner enn menn som tar høyere utdanning, og relativt færre kvinner som slutter rett etter grunnskolen. Allmennfaglig studieretning synes videre å være mer populær blant kvinner enn blant menn (figur 2). Generelt finner vi at kvinner er i klar overvekt innenfor utdanninger som er knyttet til hjemmes-

fære og omsorgsfunksjoner, men i mindretall innenfor tekniske og økonomiske fag.

Kvinner velger mer utradisjonelt dess høyere sosialgruppe de kommer fra. Figur 3 viser at avstanden mellom det vi kan kalle tradisjonelle og utradisjonelle kvinneutdanninger er minst i de høyeste sosialgruppene. Dette kan være et uttrykk for at kjønnsrollemønsteret er mer fastlåst i de lavere sosiale lagene.

Figur 3. Kvinner med høyere utdanning i ulike sosialgrupper som valgte fagfeltene helsevern/undervisning, eller naturvitenskap/teknikk. Prosent

Sosial bakgrunn ser også ut til å ha større betydning for effektiviteten i kvinners utdanning enn for menns utdanning. I sosialgruppe 1 er det f.eks. ingen forskjell mellom menn og kvinner når det gjelder hyppigheten av vannrette utdanningslinjer. I sosialgruppe 4 er forskjellen nesten 10 prosentpoeng i kvinners favør.

Seiglivede ulikheter

Utdanning er et gode fordi den er med på å bestemme levekårene våre seinere i livet. Den er en ressurs som settes inn på ulike arenaer, der ulikhet i utdanning gir ulikhet i avkastning.

De politiske myndighetene har satset sterkt på å skape ressurslikhet i utdanning. Den obligatoriske grunnutdanningen er utvidet, og det er lagt like

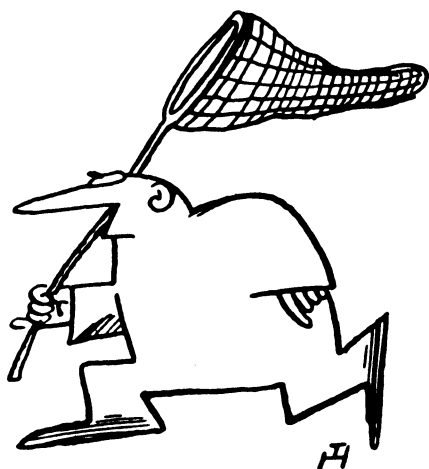
økonomiske ressurser bak hver elev i det videregående skoleverket. Med fri skole og ulike støtteordninger skulle den enkeltes utdanningsmulighet gjøres uavhengig av opphavsfamiliens sosiale situasjon.

Disse tiltakene til tross: Grunnskolekullet 1980 og deres vandring i utdanningssystemet viser at utdanning fortsatt er systematisk ulikt fordelt i befolkningen.

Litteratur

Aamodt, Per Olav: Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier 51. Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1982

Statistisk Sentralbyrå: Standard for inndeling etter sosioøkonomisk status. Standarder for norsk statistikk 5. Statistisk Sentralbyrå, Oslo - Kongsvinger, 1984

MILJØ OG LEVEKÅR

Forskningsavdelingen i Statistisk Sentralbyrå arbeider med prosjektet Miljø og levekår, som tar sikte på å studere det fysiske miljøets påvirkning på folks levekår og helse. Rapporter fra de tre delprosjektene er nå publisert.

VANNKVALITET OG HELSE

ble gitt ut i 1986. Grunnlaget for denne analysen har vært SSB's dødsårsaksregister og miljødata fra eksterne kilder. Samvariasjoner mellom aluminiumsinhold i drikkevann og dødelighet av senil demens/-presenil demens er testet.

Rapporten er utgitt i serien Sosiale og Økonomiske studier, nr. 61.

FRILUFTSLIV OG HELSE

I denne rapporten er det tatt sikte på å teste eventuelle samvariasjoner mellom fysiske miljøforhold og virkninger på folks helse. Resultatene ble publisert i 1987 i serien RAPPORTER, og har nummer 87/22.

STØY OG HELSE, ANALYSE AV STØYOPPLEVELSE I NORGE

er den tredje og siste rapporten fra dette prosjektet. Der drøftes støyopplevelse i bomiljøet i ulike landsdeler og innenfor demografiske og økonomiske grupper. Grunnlaget for analysene har vært SSB's Levekårs- og Boforholdsundersøkelser og støydata fra eksterne kilder.

Rapporten er publisert i serien SOSIALE OG ØKONOMISKE STUDIER NR. 66.

Rapportene kan bestilles hos bokhandlere, og prisene er henholdsvis kroner 30,- kroner 40,- og kroner 45,-

SSB
Statistisk
Sentralbyrå

Barn og foreldre. Familieformer i åttiåra

Av An-Magritt Jensen og Lars B. Kristofersen¹

I de siste åra har hvert fjerde barn blitt født utenfor ekteskap. Hvert år opplever vel 10 000 barn at foreldrene skiller seg. Likevel bor 83 prosent av alle norske barn sammen med begge sine foreldre.

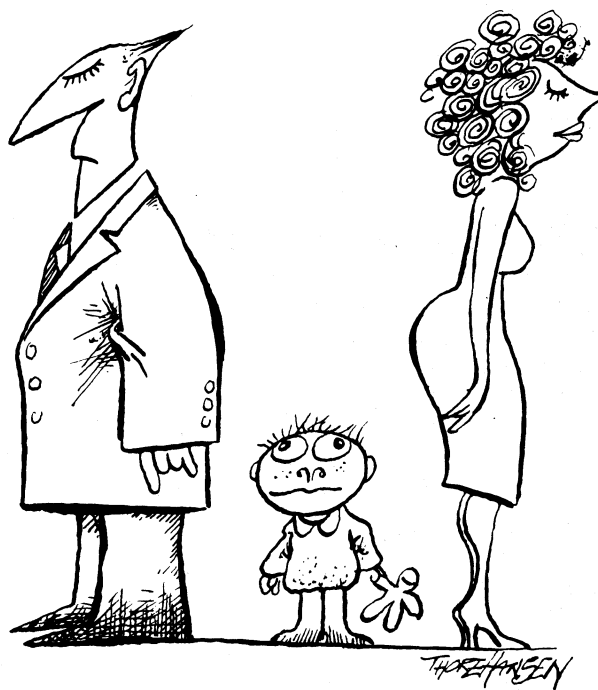
I 1986 ble det født omtrent 51 000 barn her i landet. Hvert fjerde av disse barna ble født utenfor ekteskap. Samme år opplevde vel 10 000 barn at deres foreldre ble skilt. Familietypen mor med barn «øker mest» i Norge i dag. Antallet slike familier økte fra 56 000 i 1974 til 113 000 i 1987 (Statistisk ukehefte, 1988).

Utviklingen i samliv uten vigsel og i skilsmisser har ført til at offentlig statistikk i mindre grad enn før gir et riktig bilde av barns familieforhold. En viktig årsak til dette er at ekteskapskontrakten ikke lenger er en nødvendig inngang til familiedannelse, verken i første eller andre omgang. Mange barn blir født utenfor ekteskap, men hvor mange blir egentlig født uten en familie som består av både mor og far?

Denne artikkelen bygger på registerdata om alle barn i alderen 0-17 år. Ved å kombinere opplysninger om mors og fars adresser med barnas, kommer vi et stykke videre i kartlegging av hvor mange barn som har foreldre med lik adresse, altså to foreldre som bor sammen.² Det er imidlertid fortsatt et åpent spørsmål hvor mange barn som bor i en familie med to voksne, der bare den ene part er det biologiske opphav til barnet.

83 prosent av norske barn bor sammen med begge foreldrene

I figur 1 ser vi hvor mange barn som har foreldre med lik adresse, altså hvor mange barn bor sam-

men med både mor og far, uavhengig av om disse er gift eller ikke.

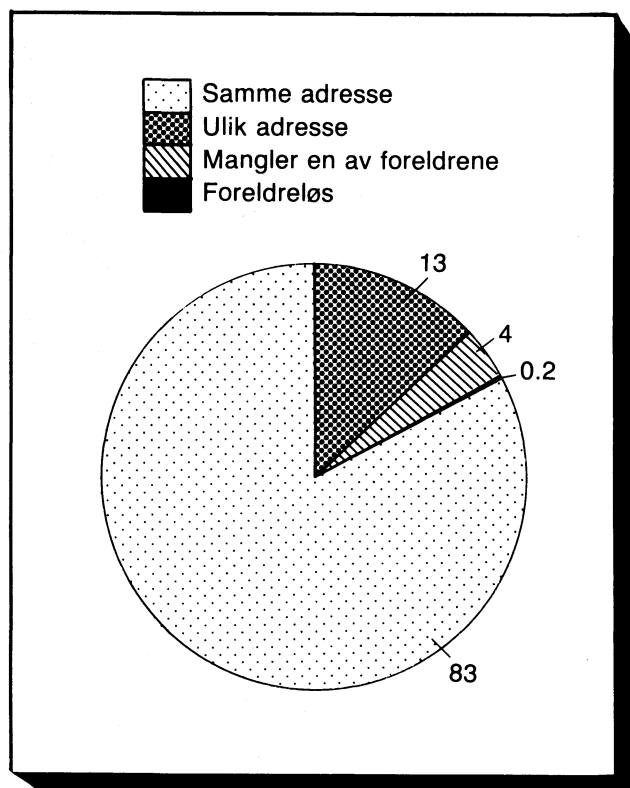
Figuren viser at 83 prosent av alle barna bor sammen med både mor og far (biologisk eller adoptiv). Til sammen 17 prosent hadde andre familieformer. Det mest vanlige for disse var å ha to foreldre som ikke bor sammen. I tillegg er det noen som mangler en av foreldrene, enten fordi mor eller far er døde, eller fordi far er ukjent, og noen er foreldreløse.

¹ Vi vil takke Øyvind Rustad ved Statistisk Sentralbyrå (Kontor for befolkningsstatistikk) som på oppdrag for NIBR laget filen som disse tallene er hentet fra.

² Ved tolkning av tallene er det viktig å være klar over at registerdata kan gi noe for høye tall for foreldre som bor på ulike adresser, fordi man her er avhengig av at folk har meldt flytting til felles adresse til folkeregisteret.

På tross av den store andelen av barna som blir født utenfor ekteskap hvert år og de høye skilsmissetallene, har altså 83 prosent av norske barn foreldre som bor sammen, enten som gifte eller samboere. Figur 2 viser hvor vanlig det er for barn i ulike aldersgrupper å bo sammen med begge for-

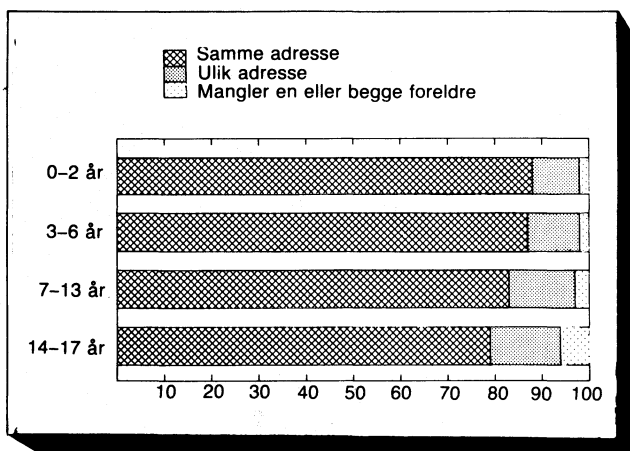
Figur 1. Barn 0-17 år etter foreldrenes bostedsadresser. 1986. Prosent

eldrene. De helt små barna har høyest andel foreldre som bor sammen, 88 prosent. Denne andelen synker klart jo eldre barna blir, og vi ser at bare knapt 80 prosent av 14-17-åringene bor sammen med begge foreldrene.

Andel barn med foreldre som har ulik adresse øker ganske jevnt fra omtrent 10 prosent blant de yngste til 15 prosent blant de eldste. Det er flest barn som mangler en av foreldrene blant de eldste barna. Dette skyldes blant annet at det er flere av de eldste barna som har mistet den ene av foreldrene ved dødsfall.

Figur 2. Barn i ulike aldersgrupper etter foreldrenes bostedsadresser. 1986. Prosent

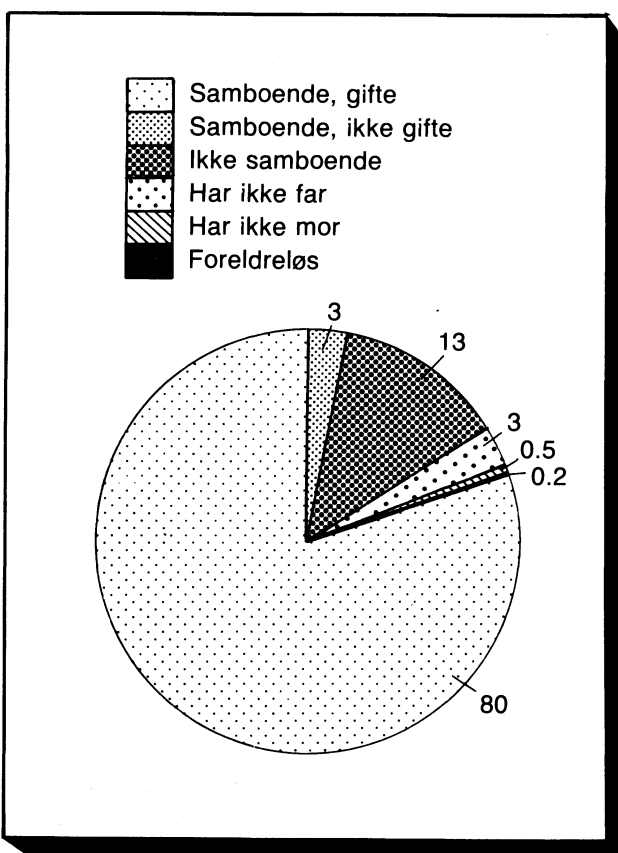
Bare tre prosent av alle norske barn har foreldre som bor sammen uten å være gift

For barna har det ikke så stor betydning om foreldrene er gift eller ikke. Det viktigste for dem er vel heller om foreldrene bor sammen. Likevel har det stor interesse å studere endringer i ekteskapsinstitusjonen. Derfor er det også viktig å se på om foreldrene er samboende eller gifte. Tradisjonelt har det vært sterke bånd mellom det å få barn og det å inngå ekteskap. Befolkningsstatistikken forteller oss at giftermål er blitt mindre vanlig i forbindelse med barnefødsler, men hva med fortsettelsen? Forblir foreldrene ugifte, eller gifter de seg etter en stund? Figur 3 viser samlivsformer blant foreldrene til alle barn. Som en ser er det bare en liten andel, tre prosent, som har samboende, ikke-gifte foreldre. Andelen som bor i en familie med to samboende voksne er nok høyere enn tre prosent, men i disse tilfellene er ikke begge de voksne biologiske foreldre til barnet.

De aller yngste barna har oftest samboende foreldre

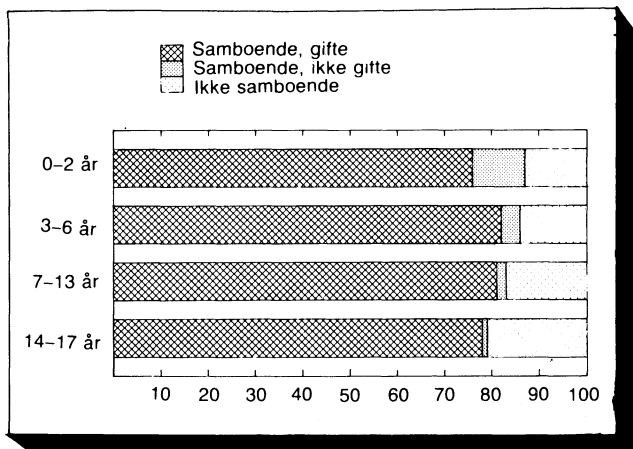
Figur 4 viser at det er de yngste barna som oftest har foreldre som bor sammen uten å være gift med hverandre (11 prosent), samtidig som disse har lavest andel gifte foreldre (77 prosent). Når vi tar utgangspunkt i 0-2-åringene finner vi altså samsvare mellom våre tall og andelen barn født utenfor

Figur 3. Barn 0-17 år etter foreldrenes samlivsform. 1986. Prosent

ekteskap. Hvert fjerde barn i denne aldersgruppen har ugifte foreldre. Det er likefullt i denne aldersgruppen vi finner flest barn som bor sammen med begge foreldrene, 88 prosent.

Figur 4. Barn i ulike aldersgrupper etter foreldrenes samlivsform. 1986. Prosent

Vi finner videre en klar nedgang i andelen barn med foreldre som er samboere ettersom barna blir eldre. Mindre enn en prosent av 14-17 åringene har foreldre som er samboere uten å være gift (figur 4). Dette skyldes nok både at samboerskap har blitt mer vanlig med tiden, men også det faktum at samboerskap «går over». Samboerskapet er fortsatt en midlertidig status. Etter en stund vil de fleste ugifte samboende foreldre inngå ekteskap, eller flytte fra hverandre.

Vi ser også at en større andel av de eldste barna har gifte foreldre enn av de yngste. Da vi så bort fra vielsesattesten og tok direkte utgangspunkt i hvorvidt foreldrene bor sammen, fant vi at foreldre med samme adresse var mest vanlig blant de yngste barna. Med utgangspunkt i vielsesattesten finner vi altså det motsatte: Gifte foreldre er minst vanlig blant de yngste barna. Mens forklaringen på det lave nivået på gifte foreldre blant de helt små, er at foreldrene bor sammen uten å være gift, så er forklaringen for de eldste at foreldrene ikke bor sammen.

Figur 4 viser at mange foreldre som har fått barn mens de ennå er samboere, gifter seg i løpet av de to første leveår til barnet. Tendensen til at foreldrene ikke bor sammen øker jevnt og trutt med alderen. Omtrent en femtedel av 14-17-åringene (21 prosent) har ikke foreldre som bor sammen.

169 000 barn bor ikke sammen med både mor og far

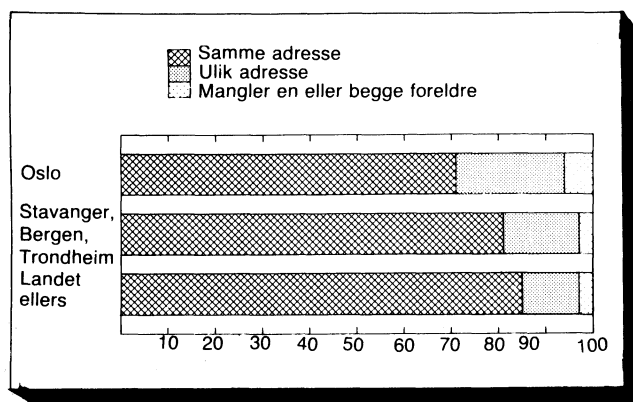
Hvis vi ser på de absolutte tallene som ligger til grunn for figur 3, er det i alt 169 000 barn som ikke bor sammen med begge foreldrene. 40 000 av dem mangler en av foreldrene, i de fleste tilfelle fordi far er død eller ukjent. Fra andre kilder vet

vi at omtrent 90 prosent av barn med foreldre som ikke bor sammen, bor hos mor. Alt i alt er det omtrent 150 000 barn under 18 år som bor hos sin mor. Langt de fleste av disse vil ha mindre enn daglig kontakt med sin biologiske far.

Færrest storbybarn bor med både mor og far

Som kjent fra befolkningsstatistikk og massemedia er det barn i de største byene som oftest opplever at foreldrene skilles. I Oslo bodde bare 71 prosent av alle barn sammen med både mor og far ved utgangen av 1986 (se figur 5), mot 83 prosent på landsbasis. I Bergen, Trondheim og Stavanger bodde 81 prosent av barna sammen med begge sine foreldre. I landet ellers bodde 85 prosent med både mor og far. I Sverige har en funnet tilsvarende regionale forskjeller (Sjøberg, 1987).

Figur 5. Barn 0-17 år i ulike deler av landet etter foreldrenes bostedsadresser. 1986. Prosent

23 prosent av Oslo-barna hadde foreldre som ikke lengre var gift eller bodde sammen, det samme gjaldt 15 prosent av barna i storbyene for øvrig og 12 prosent av barna i andre kommuner.

Nær 6 prosent av Oslo-barna manglet en av foreldrene, mens dette gjaldt mindre enn 4 prosent av barna i andre kommuner.

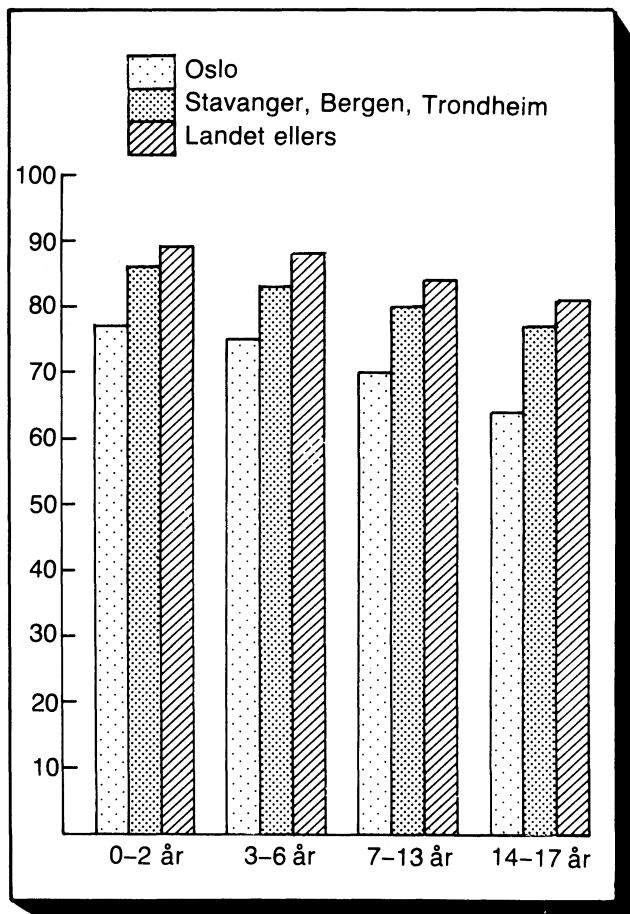
Familieformene i Oslo skiller seg fra resten av landet

Figur 2 viser at med økende alder er det en økende andel barn som har mor og far med ulik adresse.

Men som vi ser i figur 6 starter barna på svært ulike nivå med hensyn til det vi kan kalle foreldrestatus, avhengig av om de vokser opp i Oslo, en av de andre større byene eller i en annen del av landet. På alle alderstrinn hadde barn og ungdom i storbyer sjeldnere foreldre med samme adresse enn barn i andre kommuner.

Sammenliknet med jevnaldrende barn i andre kommuner hadde dobbelt så stor prosentandel av Oslo-barna i alderen 0-2 år mor og far med ulik

Figur 6. Barn i ulike aldersgrupper som bor sammen med begge foreldre i ulike deler av landet. 1986. Prosent

adresse. I tillegg kommer at det er noe vanligere at en av foreldrene er ukjent eller død i storbyene enn i andre kommuner. Aller vanligst er det å mangle en av foreldrene i Oslo. Her gjelder det 4 prosent av 0-2-åringene. I landet ellers gjelder dette bare 2 prosent.

14-17-åringene i Oslo er blitt løsrevet fra en eller begge foreldre i langt større grad enn sine jevnaldrende i andre kommuner. Nesten hver tredje ungdom i Oslo har foreldre med ulik adresse, mot omtrent hver sjettede ungdom i øvrige kommuner. Av 14-17-åringene i Oslo var 0,9 prosent foreldre-løse. Dette gjelder bare 0,3 prosent i samme aldersgruppe i landet ellers.

Det å ha samboende mor og far er nå faktisk mindre vanlig blant 0-2-åringene i Oslo enn i landet ellers – 9 prosent i Oslo, 11 prosent andre steder.

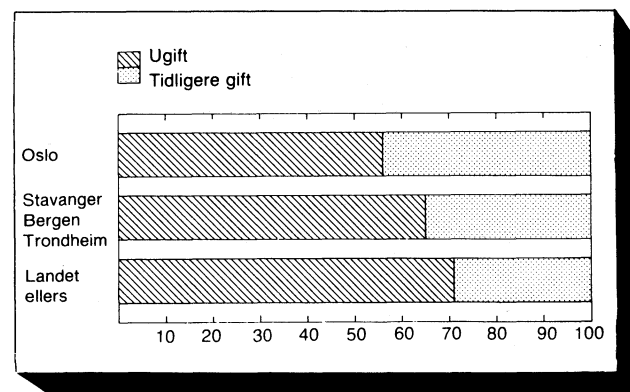
Mors eller fars tidligere ekteskap

I hvert femte av de ekteskap som ble inngått i 1985, hadde minst en av partene vært gift tidligere. De foreliggende dataene kan gi oss tilsvarende opplysninger om samboende, ikke-gifte foreldre. I alt hadde 34 000 barn i 1986 samboende foreldre som ikke var gift med hverandre. Av disse utgjorde småbarna (under 7 år) tre fjerdedeler.

Dersom vi konsentrerer oss om disse småbarna, kan vi i noen grad nærme oss spørsmålet om sannsynlighet for å bli født inn i familier med halvsøsken. I de tilfeller mor eller far har vært gift før, går vi ut fra at en betydelig del av dem har minst ett barn fra sitt tidligere ekteskap.

Omtrent hvert tredje barn med samboende, ikke-gifte foreldre, har foreldre som har vært gift tidligere. Tidligere ekteskap er altså noe mer utbredt blant samboende foreldre enn blant gifte. Dette er i samsvar med hva vi fra før vet – at det er en relativt høy andel av tidligere gifte som i neste omgang flytter sammen med en ny partner, framfor å inngå et nytt ekteskap.

Figur 7. Barn 0-6 år med samboende (ikke-gifte) foreldre i ulike deler av landet, etter foreldrenes ekteskapelige status. 1986. Prosent

Figur 7 viser at det er mest vanlig for Oslo-barn å bli født inn i familier der enten mor eller far har vært gift før. Av de vel 2 000 Oslo-barna i alderen 0-6 år med samboende, ikke-gifte foreldre, hadde 44 prosent foreldre som tidligere hadde vært gift. Dette tallet var 30 prosent i andre kommuner. Vi har ikke funnet regionale variasjoner i hvor vanlig det er å ha samboende, ikke-gifte foreldre. Ser vi derimot på hvor mange av de samboende foreldrene som har vært gift tidligere, er forskjellene større.

Både det å ha foreldre som ikke bor sammen og det å ha foreldre som har vært gift før, er altså langt mer vanlig for småbarn i Oslo enn i resten av landet. Oslo-barna er i langt større grad enn andre barn utsatt for skiftende familiesituasjoner. Familieformene i Oslo er spesielt interessante, fordi de kanskje kan fortelle noe om hvordan utviklingen vil bli i resten av landet.

Litteratur: Sjöbergs, I. (1987): Mina, dina eller våra barn, Velfärdsbulletinen nr. 1
SSB, Befolkningsstatistikk, hefte III, 1986
SSB, Statistisk ukehefte nr. 4 1988

Enslig, men ikke alene

Av Jan Erik Kristiansen og Bjørg Moen

Betegnelsen enslig betyr ikke alltid det samme. Noen ganger betyr den at en person ikke er gift, andre ganger at hun eller han bor alene. På 1980-tallet har vi hatt sterk vekst i antallet personer som ikke er gift, mens veksten i tallet på aleneboere ser ut til å ha avtatt.

Betegnelsen «enslig» har forskjellig betydning i offentlig statistikk og i vanlig språkbruk. Noen ganger bruker vi ordet som merkelapp på personer i énpersonhusholdninger, altså om personer som bor alene. I andre sammenhenger er det ekteskapsstatus som avgjør om en person faller inn under gruppen enslig eller ikke. Gruppen enslig omfatter i det siste tilfellet ugifte, separerte, skilte og enkefolk, altså alle dem som ikke er gift. Men formell ekteskapsstatus er ikke alltid en god indikator på om folk bor alene eller ikke. Vi vet at på 1970- og 1980-tallet har stadig flere par valgt samliv uten vigsel framfor ekteskap. Selv om disse er ugifte eller har vært gift tidligere bor de altså ikke alene. I tillegg kommer andre som ikke er gift, men som deler bolig med slektninger eller andre.

Dersom en uten videre antar at enslige bor alene, får en derfor et feilaktig inntrykk av folks husholdningssituasjon.

Enslige i familiestatistikken

Familiestatistikken viser resultatet av en opptelling av familier i Det sentrale personregister på bestemte tidspunkter. Familiene er gruppert med utgangspunkt i boligadresse og ekteskapsstatus.

Voksne grupperes i familietyper avhengig av ekte-

skapsstatus. Gifte par blir gruppert som ektepar med eller uten barn. Ugifte, separerte, skilte og enkefolk blir betraktet som enslige dersom de ikke har barn. Ellers blir de regnet som mor eller far med barn. I den siste familiestatistikken danner samboere med felles barn en egen gruppe. Samboere uten felles barn regnes imidlertid som enslige dersom de ikke har barn, eller i gruppene mor eller far med barn.

Tabell 1 viser antallet familier fordelt etter type i 1980 og 1987. Antallet enslige økte med 136 528 eller med 22 prosent fra 1980 til 1987.

Vi kan finne fram til hvor mange voksne det er i de ulike familietyper ved å multiplisere antallet enheter i de tre første gruppene med to. Familietyperne ektepar uten barn, ektepar med barn og samboere med felles barn, vil aldri inneholde mer enn to voksne (unntaket er dersom familien inneholder voksne barn). I familietyperne enslig og mor eller far med barn er det bare en voksen.

I figur 1 har vi foretatt dette regnestykket og beregnet andelen voksne i ulike familietyper i 1980 og 1987. Figuren viser at antallet voksne personer har økt i alle familietyper med unntak av gruppen ektepar med barn.

I 1980 var det snaut 195 000 som var enslige, men som ikke bodde alene.

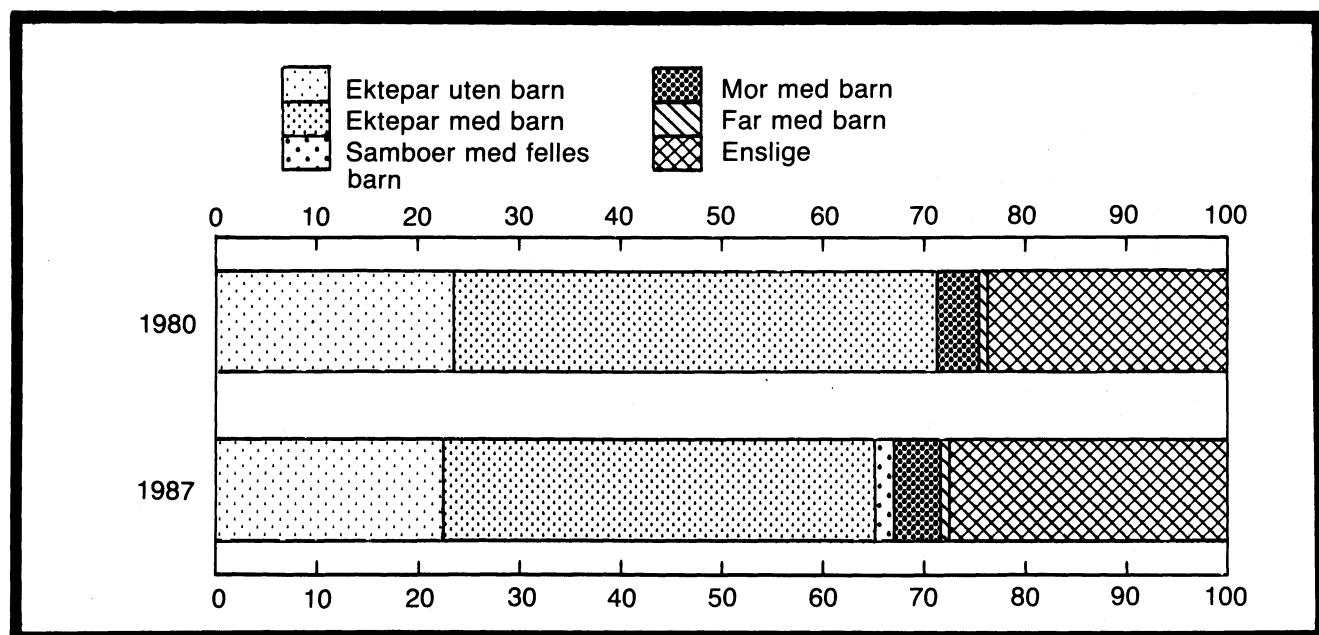
I folketellingene og mange intervjuundersøkelser får vi rede på hvor mange det er som faktisk bor alene uavhengig av ekteskapsstatus.

Folketellingene i 1970 og 1980 viste at antallet personer som bodde alene steg sterkt på 1970-tallet. Antallet økte fra 274 081 i 1970 til 425 724 i 1980. Det var en økning på 151 643 personer eller 55,3 prosent (NOS Folke- og bolig telling 1980 Hefte III).

Tabell 1. Familier fordelt etter type. 1980 og 1987

Familietyper	1.7.80	1.1.87
Familier i alt	1 684 297	1 857 967
Ektepar uten barn	308 288	310 812
Samboere med felles barn	:	26 767
Mor med barn	110 666	125 055
Far med barn	19 785	25 981
Enslige	620 352	756 880

Figur 1. Voksne familiemedlemmer etter familietype 1980 og 1987. Prosent

Kilde: Familiestatistikk 1. januar 1987. Statistisk ukehefte nr. 4, 1988.

Dersom vi trekker antallet som bodde alene fra antallet som blir registrert som enslige i familiestatistikken, finner vi at 194 628 var enslige uten at de bodde alene.

I 1987 var det 286 000 som var enslige, men som ikke bodde alene.

Folketellingen i 1980 er den siste vi har. For å finne fram til antallet som bor alene etter 1980 må vi bruke andre datakilder. Vi har brukt Levekårsundersøkelsen fra 1987 som omfatter et utvalg av hele befolkningen over 16 år. Ifølge denne undersøkelsen var det i alt ca. 470 600 som bodde alene i 1987.

Differansen mellom antallet enslige i familiestatistikken og antallet aleneboende i levekårsundersøkelsen er om lag 286 000. Det er altså nær 286 000 personer som er enslige ifølge familiestatistikken, men som ikke bor alene. Dette er for det meste ugifte samboere. Ifølge levekårsundersøkelsen utgjorde denne gruppen om lag 85 prosent. De øvrige er enslige som deler bolig med andre uten å være samboere.

Økningen i antallet som bor alene fra 1980 til 1987 er ifølge disse beregningene på ca. 45 000 personer eller i overkant av 10 prosent. Dette er en langt lavere vekst enn på 1970-tallet. Det er også en lavere vekst enn økningen i tallet på enslige. Selv om flere og flere er enslige, bor altså en mindre og mindre andel av dem alene.

Seksuell debutalder før og nå

Av

Ingela Lundin Kvalem, Jon Martin Sundet og Leiv S. Bakketeig

Den seksuelle debutalderen er to til tre år lavere i dag enn den var i 1940-årene. Kvinnenes debutalder har sunket mer enn mennenes. Dagens tenåringsjente er omtrent ett år yngre enn gutter i samme generasjon når hun har sitt første samleie.

Innenfor den sexologiske forskningen har det tradisjonelt vært knyttet interesse til debutalder. Begrepet debutalder viser til alder ved første samleie. Som mål på seksuell debut er dette ofte misvisende, fordi kortere eller lengre perioder med petting ofte går forut for det første samleiet. Grunnen til at man allikevel foretrekker å bruke debutalder som mål, er blant annet at det er enklere å huske for dem som blir spurt.

Opp gjennom historien finner man til dels store variasjoner i debutalder, samtidig som det innenfor hver tidsepoke eksisterer forskjeller i debutalder mellom ulike kulturer. Innenfor den vestlige kultur er det registrert en senkning i debutalder de siste 50 årene. Dette blir forklart med at endrede samfunnsforhold og sikrere prevensjon har forandret holdningene til seksualitet blant yngre. Det har hittil bare vært registrert mindre kjønnsforskjeller i debutalder, med noe høyere debutalder blant kvinner enn blant menn. Men i den ferskeste undersøkelsen av befolkningens seksualvaner viste det seg altså at kvinnene nå har lavere debutalder enn mennene.

Det er også påvist en sammenheng mellom debutalder og utdanningslengde. Lengre utdanning henger sammen med høyere debutalder (Kinsey, 1948; Zetterberg, 1969; Engen & Walløe, 1978). Engen & Walløe (1978) sin undersøkelse sammenlikner debutalder hos ungdommer fra Østfold og Nord-Trøndelag. De finner ingen geografiske forskjeller, og bare små variasjoner mellom jenter og gutter.

Seksualvaneundersøkelsen

Avdeling for epidemiologi ved Statens institutt for folkehelse har gjennomført en stort anlagt undersøkelse av seksualvanene i befolkningen. Formålet var å beregne smittepensialet for HIV-smitte i den norske befolkningen. I november 1987 ble et spørreskjema sendt ut til et tilfeldig utvalg av befolkningen mellom 18 og 60 år. I spørreskjemaet inngikk noen spørsmål av generell sexologisk interesse, blant annet et spørsmål om alder ved første samleie. Utvalgets størrelse var 10 000.

63 prosent av det opprinnelige utvalget returnerte spørreskjemaet i utfylt stand. Analyse av svarene viser at yngre mennesker var mer villige til å svare enn eldre, og at kvinnene var mer svarvillige enn mennene. De som svarte har høyere utdanning enn en skulle forvente ut fra befolkningsdata, dessuten er små byer og tettbygde strøk noe overrepresentert i svarergruppen. Disse forskjellene mellom svarene og befolkningen maner til noe forsiktighet i konklusjonene som trekkes fra data. Svarernes fordeling etter sivilstand er i god overenstemmelse med fordelingen i den norske befolkningen.

Seks prosent av befolkningen mellom 18 og 60 år har aldri hatt samleie

I alt 93 prosent av mennene og 96 prosent av kvinnene har svart «Ja» på spørsmålet om de noen gang har hatt samleie. Det er således 7 prosent av mennene og vel 4 prosent av kvinnene som hittil ikke har hatt samleie. I den gruppen som ikke har debutert er cirka 2/3 mellom 18 og 24 år. Høyeste debutalder som er rapportert er 57 år.

Halvparten av befolkningen hadde ikke samleie før de ble 17,5 år. Medianalderen for samleiedebut, det vil si den alderen da halvparten har debutert, er 17,4 år for hele utvalget, 17,6 år for mennene og 17,2 år for kvinnene.

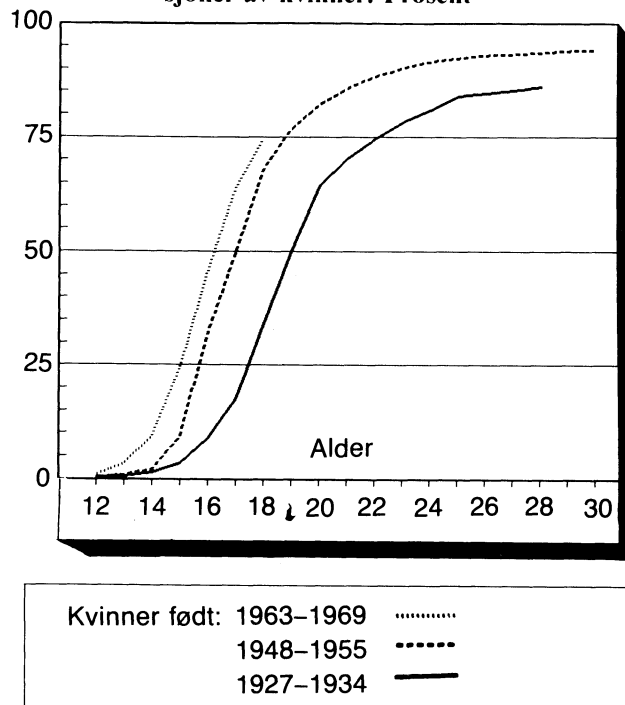
Debutalderen for kvinner er tre år lavere nå enn i 1940-årene

Halvparten av kvinnene som ble født mellom 1927 og 1934, det vil si at de ble tenåringer i 1940-årene, hadde ikke samleie før de fylte 19 år. Kvinnene i etterkrigskullene, de som ble tenåringer i 1960-årene, var jevnt over to år tidligere ute med sin seksuelle debut. De yngste kvinnene i undersøkelsen var fra 18 til 24 år i 1987. Halvparten av dem hadde debutert seksuelt før de fylte 16 år. Åttiårenes tenåringsjenter er altså tre år tidligere ute enn det deres medsøstre var for førti år siden.

Samme debutalder for tenåringsgutter nå som i 1960-årene

Også blant menn sank debutalderen med omtrent to år fra 1940-årene til 1960-årene, det vil si mellom årskullene født 1927-1934 og 1948-1955. Men som figur 2 viser, var alderen for første samleie nær identisk for 1960-årenes og 1980-årenes tenåringsgutter.

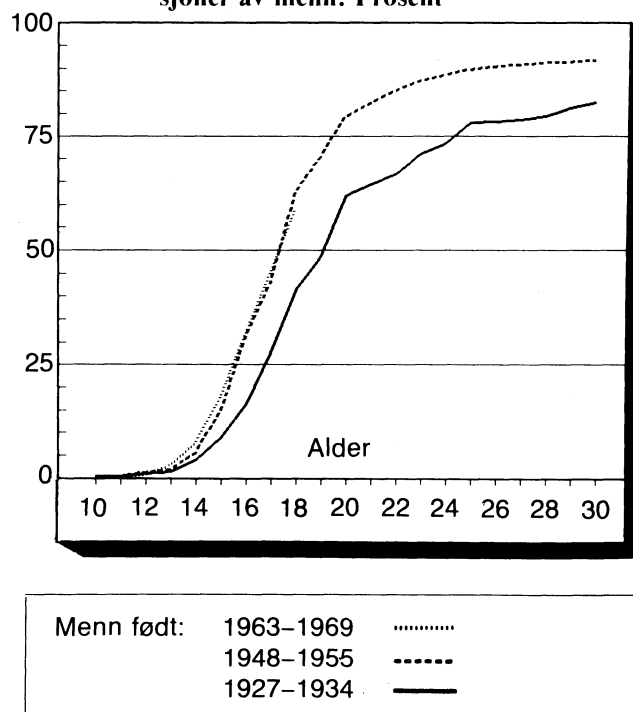
Figur 1. Alder ved første samleie for ulike generasjoner av kvinner. Prosent

De yngste kvinnene debuterer seksuelt ett år tidligere enn jevnaldrende menn

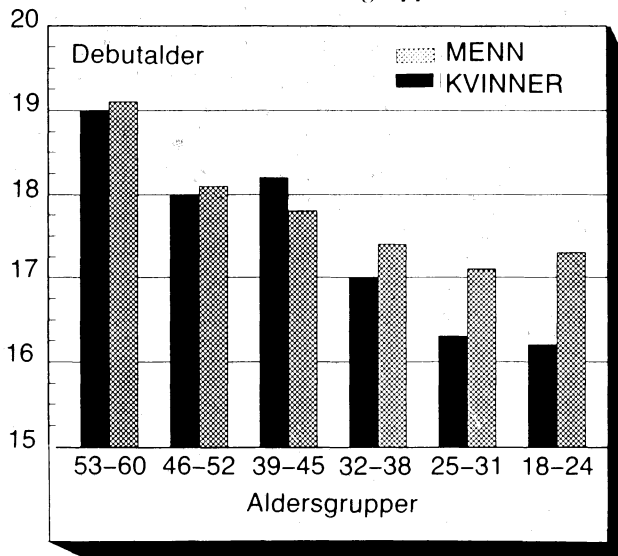
Figur 3 sammenlikner medianalderen for samleiedebut hos menn og kvinner. Den viser at forholdet mellom gutter og jenters debutalder har skiftet karakter. I de eldste aldersgruppene er det nesten ingen forskjell mellom menn og kvinner. I aldersgruppen 39 til 45 år – som var sekstiårenes tenåringer –

Figur 2. Alder ved første samleie for ulike generasjoner av menn. Prosent

ger – var det kvinnene som hadde litt høyere debutalder enn mennene. I de yngste årsklassene har kvinnene fått ett års «forsprang» på mennene.

Figur 3. Medianalder for seksuell debut¹⁾. Menn og kvinner i ulike aldersgrupper

¹⁾ Medianalderen for seksuell debut er den alderen da halvparten av gruppen har debutert.

Små forskjeller i debutalder mellom personer med ulik utdanningslengde

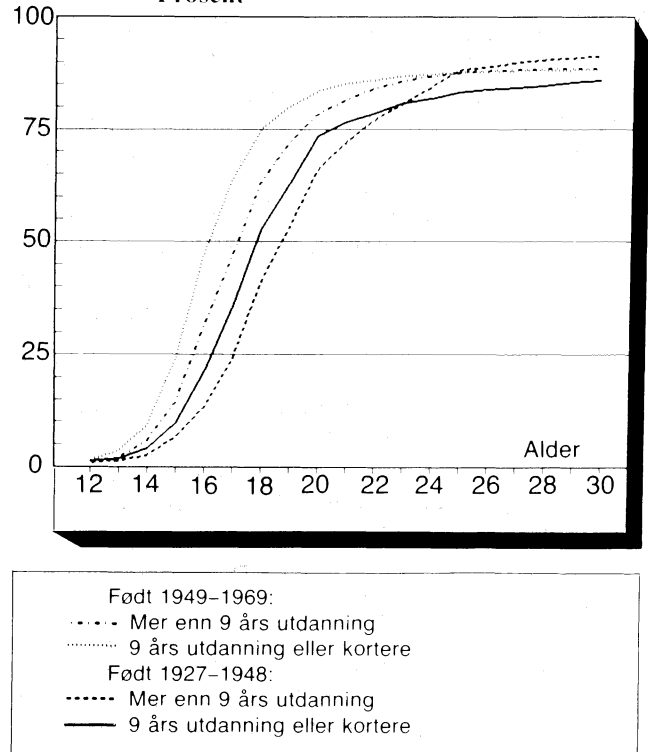
Kurvene i figur 4 viser debutalder for to generasjoner som hver er delt inn i personer med obligatorisk allmennutdanning og med mer enn 9 års utdanning. Vi kan se en parallellforskyvning av kurvene, slik at gruppen med lengre utdanning tenderer mot å debutere seinere enn de med kortere utdanning i begge generasjonene. Medianalderen for gruppen med mer enn 9 års utdanning er ca. 1 år høyere enn for de med 9 års utdanning eller mindre. Den yngre generasjonen har lavere debutalder enn den eldre uansett varighet av utdanning.

Forskjellene i debutalder i forhold til utdanningslengde bekrefter tidligere funn. Uavhengig av generasjon er det om lag ett års forskjell i medianalder for første samleie mellom de to gruppene med ulik utdanningslengde. En mulig forklaring på dette er at de som tidlig går ut i yrkeslivet og tar på seg en voksenrolle, også debuterer tidligere seksuelt.

Menn i Nord-Norge har lavest debutalder

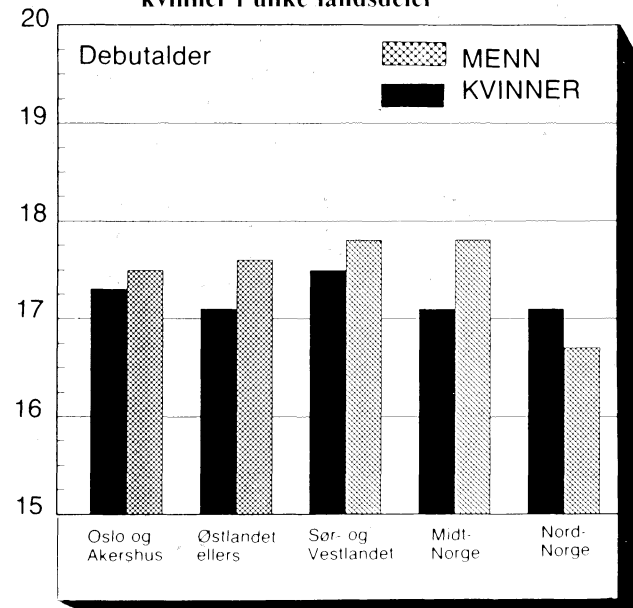
Medianalder ved første samleie hos kvinner og menn i ulike landsdeler er vist i figur 5. Vi ser at variasjonene over landsdeler stort sett er små. Det er imidlertid noe større variasjon i medianalder ved samleiedebut for menn enn for kvinner. Nord-Norge er den eneste landsdelen der menn kommer ut med lavere medianalder enn kvinner,

Figur 4. Alder ved første samleie for personer med utdanning av ulik varighet. To generasjoner. Prosent

men forskjellen er nokså liten. Menn på Vestlandet og i Midt-Norge har høyest debutalder. Undergruppene er for små til å studere eventuelle generasjonsforskjeller her.

Figur 5. Medianalder for seksuell debut.¹⁾ Menn og kvinner i ulike landsdeler

¹⁾ Medianalderen for seksuell debut er den alderen da halvparten i gruppen har debutert.

Bedre samsvar mellom kjønnsmodning og seksuell debutalder?

Resultatene fra denne seksualvaneundersøkelsen viser en liknende senkning av debutalderen de siste 50 årene som har fremkommet i tidligere undersøkelser. Hovedårsaken til denne senkningen er formodentlig et mer åpent syn på seksualitet. I motsetning til tidligere undersøkelser, finner vi at den synkende tendensen er mer markert for kvinner enn for menn. Dersom vi har fått et mer liberalt syn på seksualitet, og det er blitt større likhet i de regler som gjelder for gutter og jenter på dette området, kan det hende at de reelle forskjellene i kjønnsmodning mellom gutter og jenter nå kommer klarere fram.

Litteratur

Engen, S. & Walløe, L. Alder ved første samleie. I L. Walløe et al. Seksualitet, familieplanlegging og prevensjon i Norge. Oslo: Universitetsforlaget. 1978.

Kinsey, A.C., Pomeroy, W.B. & Martin, C.E. Sexual behavior in the human male. Philadelphia: W.B. Saunders Company. 1948.

Kinsey, A.C., Pomeroy, W.B., Martin, C.E. & Gebhard, P.H. Sexual behavior in the human female. Philadelphia: W.B. Saunders Company. 1953.

Zetterberg, H. Om sexuallivet i Sverige. Stockholm: Statens offentliga utredningar, 1969:2. 1969.

Selv mord i historisk perspektiv

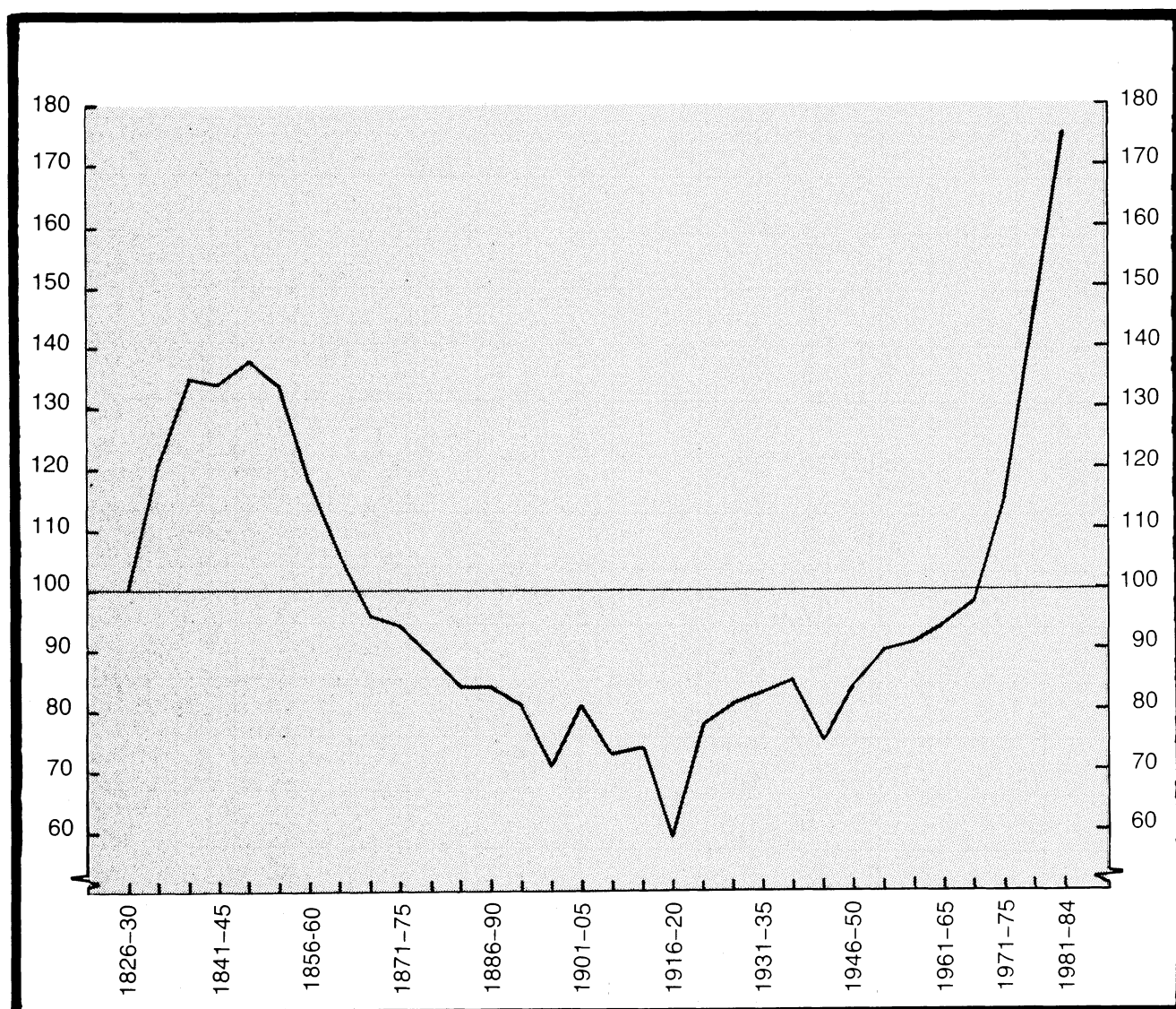
Av Finn Gjertsen

Den offisielle statistikken over selvmord i Norge går tilbake til 1826, og dekker dermed en periode på vel 160 år. I forhold til folketallet er det registrert flest selvmord i begynnelsen og på slutten av denne perioden.

Selv mord skiller seg fra andre dødsårsaker siden det er personen selv som forkorter sin egen levetid. Naturlig død eller død som skyldes ulykker eller

drap inntreffer uavhengig av individets valg og ønsker om å leve eller ikke.

Figur 1. Tall for selvmordshyppighet i Norge 1826-1984¹

¹ Indekstall for femårsperiode. Selvmordshyppigheten for perioden 1826-1830 er satt = 100.

Blir alle selvmord registrert?

De første registreringene av selvmord ble foretatt av prestene, senere har legene overtatt denne oppgaven. Det kan være vanskelig å avgjøre hvilke dødsfall som skyldes selvmord. For eksempel kan det være forholdsvis flere dødsfall i dag enn tidligere hvor dødsårsaken er vanskelig å bestemme. Det gjelder f.eks. dødsfall som følge av medikamentbruk. På den annen side er det kanskje i dag større åpenhet rundt selvmord enn tidligere. Derfor har vi få holdepunkter for å tro at nivået på underregistreringen har endret seg mye over tid.

Høy selvmordsdødelighet før 1860 og etter 1960

Figur 1 viser selvmordshyppigheten tilbake til 1826. Både i begynnelsen og på slutten av den perioden vi har opplysninger for, ligger selvmordsdødeligheten forholdsvis høyt. 100-årsperioden fra om lag 1860 til 1960 derimot, er preget av relativt lav selvmordsdødelighet.

Selvmordshyppigheten økte sterkt fra slutten av 1960-tallet og fram til midten av 1980-tallet. Økningen var på nesten 80 prosent.

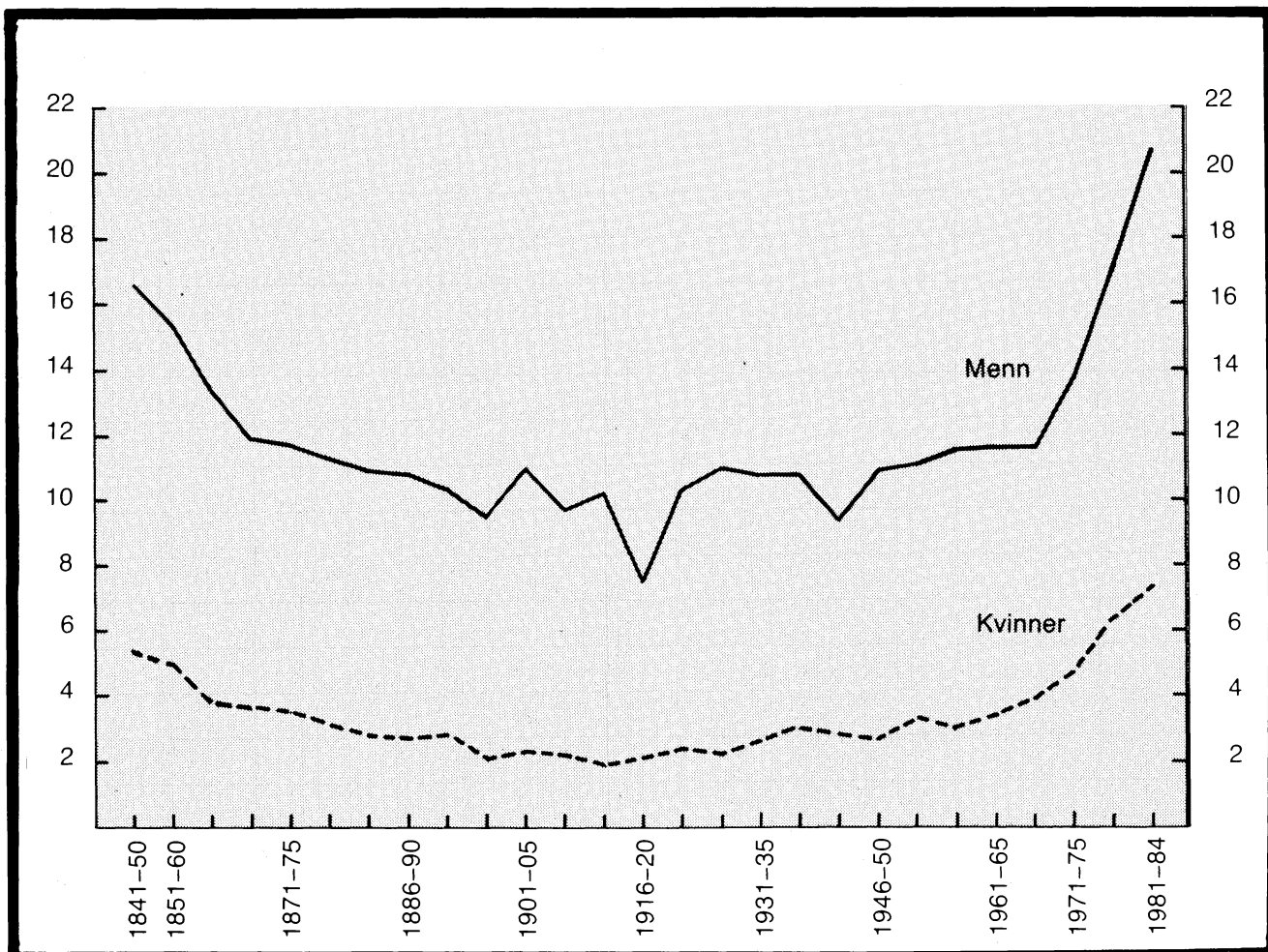
I 1983 ble det begått 602 selvmord. Dette er det høyeste selvmordstallet som er registrert i Norge, og representerer 14,6 pr. 100 000 innbyggere. I de tre etterfølgende årene var selvmordshyppigheten noe lavere, henholdsvis 14,5, 14,1 og 13,9 pr. 100 000. Selv om vår tid har vært preget av stigende selvmordstall, kan det derfor hende at denne utviklingen er i ferd med å snu.

Selvmordsdødelighet og samfunnsendring.

Det er altså i velferdssamfunnet vi har opplevd den sterkeste økningen i selvmordsdødeligheten. I mellomkrigsårene derimot, som var preget av politisk ustabilitet, økonomisk krise og stor arbeidsledighet, var selvmordshyppigheten lav. Det er i det før-industrielle bondesamfunnet og i dagens velferdssamfunn at selvmordshyppigheten er høyest.

I en nyere undersøkelse om selvmord blant unge i aldersgruppen 15–29 år i Oslo i perioden 1975–81, er det heller ikke påvist noen sammenheng mellom selvmord og arbeidsledighetstall (Retterstøl m.fl., 1985).

Figur 2. Selvmord pr. 100 000 menn og kvinner i perioden 1841-1984¹

¹ Gjennomsnittstall for femårsperioder (unntatt periodene 1841-50 og 1851-60).

Det har vært vanlig å anta at selvmordsdødeligheten øker i takt med hvor stor del av befolkningen som bor i byer. Men siden selvmordshyppigheten lå på et høyere nivå i forrige århundre enn i store deler av dette, kan neppe selvmordshyppighetene forklares med byutviklingen.

Alkoholforbruk og selvmord

Høye selvmordstall viser stor samvariasjon med et høyt alkoholforbruk i befolkningen. Alkoholforbruket i første halvdel av forrige århundre lå på et meget høyt nivå, og i perioden etter 2. verdenskrig har også det generelle alkoholforbruket i befolkningen økt betydelig. Fra dette kan ikke slutes en årsakssammenheng, men det generelle forbruket av alkohol ser ut til å kunne forklare noe av utviklingen i den registrerte selvmordsdødelighet.

I vår tid er det også påvist sammenheng mellom alkoholbruk og selvmord på individuelt nivå (Retterstøl m.fl., 1985).

Menn begår oftere selvmord enn kvinner....

Figur 2 viser selvmordshyppighetene for menn og kvinner tilbake til 1841. I hele perioden har kvinner langt lavere selvmordshyppigheter enn menn.

Begge kjønn følger den samme utviklingen med høyere rater i begynnelsen og på slutten av registreringsperioden.

.... men selvmordshyppigheten øker sterkest for kvinner

Fra begynnelsen av 1950-tallet til midten av 1980-tallet har selvmordshyppigheten for menn økt fra 11.1 pr. 100 000 til 20.7. Tilsvarende tall for kvinner er 3.3 og 7.3. Uttrykt i prosent gir dette en økning på 80 prosent for menn og i overkant av 140 prosent for kvinner.

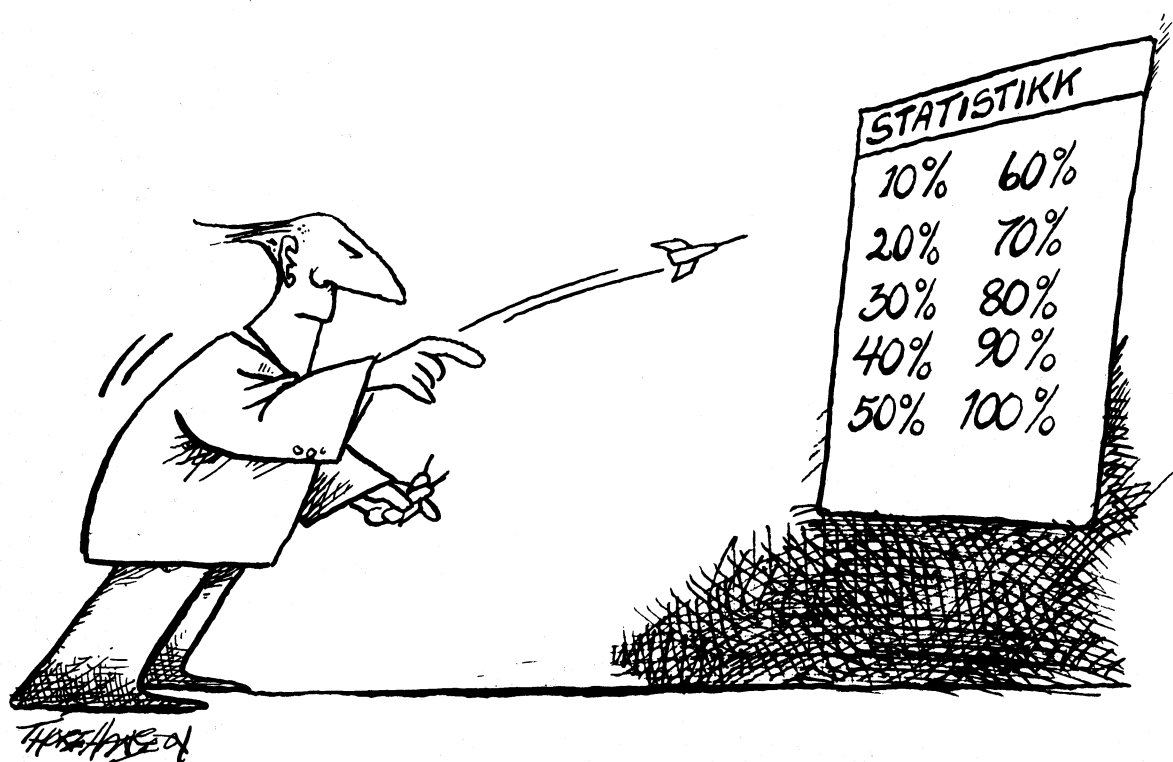
Litteratur

Gjertsen, Finn (1987): Selvmord i Norge. Hovedfagsoppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
Retterstøl, Nils, Harry Ekeland og Rolf Hes-sø (1985): Selvmord hos unge. Utviklingen i Norden. Et syv års materiale fra Oslo. Tidsskrift for Den norske lægeforening 105 (2):119-122

Innvandring og befolkningsutvikling

Av Inger Texmon

Dersom de siste års befolkningsutvikling fortsetter her i landet, vil folketallet begynne å synke etter århundreskiftet. Det vil også skje betydelige endringer i befolkningens alderssammensetning i løpet av de neste tiår. I hvilken grad vil endringene i innvandringsnivået påvirke denne utviklingen?

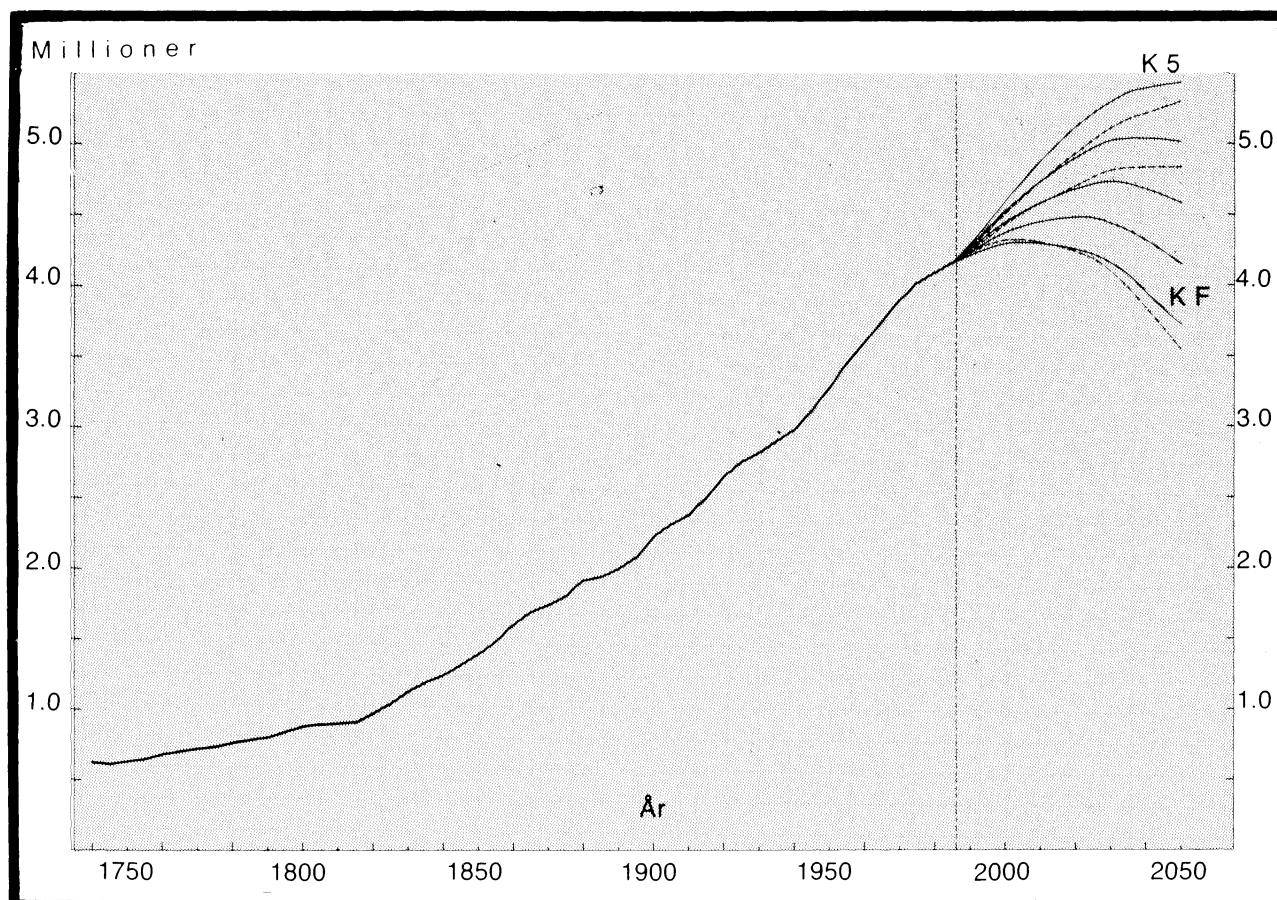
Gjennom de siste 200 år har det vært folketallsvekst i Norge (figur 1). I 1950- og 1960-årene var veksten sterk, med et gjennomsnitt på ca. 30 000 i året. Det var dengang naturlig tilvekst, differansen mellom antall fødsler og antall dødsfall, som forårsaket den sterke veksten. Inn- og utvandring var omtrent i balanse, mens fruktbarheten var høy. Den lå i første halvdel av 1960-årene oppunder 3 barn pr. kvinne i gjennomsnitt.

Gjennom 1970-årene sank fødselstallet drastisk. Fruktbarheten hadde begynt å avta allerede fra midten av 1960-årene. Den langvarige sammenhengende nedgangen førte til det nivået vi har hatt

de siste ti årene, som har vært forholdsvis stabilt, med et gjennomsnitt på 1,7 barn pr. kvinne. De siste års tendens til fruktbarhetsøkning er svært liten sammenliknet med nedgangen i perioden 1965–1977. Netto innvandring på gjennomsnittlig 4 000 pr. år bidro imidlertid til folketallsvekst som i perioden 1975–1985 lå nokså stabilt på 15 000 i året.

Både årlig netto innvandring og fruktbarhetsnivået endret seg altså lite på begynnelsen av 1980-årene. Befolkningens dødelighet har, i forhold til de andre komponentene som påvirker landets folketall, vært gjenstand for svært langsom endring

Figur 1. Folketall registrert 1740-1986 og framskrevet 1987-2050, etter ulike alternativer. Millioner innbyggere.

over tid. På dette grunnlaget har det vært regnet som temmelig sikkert at en nedgang i folketallet vil komme et par tiår etter århundreskiftet.

I hvilken grad endring i innvandring til landet vil påvirke en slik utvikling, har det til nå vært rettet liten oppmerksomhet mot. Ved en rekke alternative beregninger med SSBs modell for befolkningsframskrivninger har vi villet belyse dette. En nærmere spesifisering av de ulike alternativene finnes i egen ramme.

SSBs regionale befolkningsframskrivninger

SSBs regionale befolkningsframskrivninger beregner framtidig folketall fordelt etter kjønn og alder i kommuner og fylker og følgende også for landet som helhet. Slike framskrivninger bygger på de foregående års nivå for fruktbarhet, dødssannsynligheter og flyttetilbøyelighet, både for innenlands flytting og flytting inn og ut av landet.

For enkelte av komponentene, f.eks. fruktbarhet, kan vi legge inn endringsfaktorer, slik at det er mulig å følge ulike mulige utviklingsbaner framover. For netto innvandring

kan vi velge nivå direkte. Siste gang det ble offentliggjort slike beregninger, var høsten 1987, med befolkningsdata fra utgangen av 1986 som utgangspunkt. Alternativene som da ble offentliggjort, er merket med stjerne i tabell 1, hvor også nyere supplerende alternativ er listet opp.

Fruktbarhet:

H: Fruktbarhetsratene økes med 1 prosent pr. år slik at samlet fruktbarhetstall stiger fra 1,71 i 1986 til 2,0 i 2003. Nivået holdes deretter konstant.

K: Fruktbarheten holdes konstant lik nivået i 1986.

L: Fruktbarhetsratene reduseres årlig med 1 prosent i forhold til utgangsnivået. Fra og med år 2003 holdes fruktbarheten konstant, med et samlet fruktbarhetstall på 1,42.

Dødelighet: Forutsetningene for dødelighet er felles for alle alternativ. Som utgangspunkt brukes dødsrater for 1985-86. Disse reduseres gradvis fram mot år 2000 og holdes deretter konstant.

Flytting: Forutsetningene om innenlands flytting, flytting fra landet og aldersfordeling av innvandrere baseres på gjennomsnittet av nivået i perioden 1983–1986. De ulike alternativene for netto innvandring er listet opp i tabell 1.

Tabell 1. De ulike kombinasjoner av forutsetninger brukt i beregningene

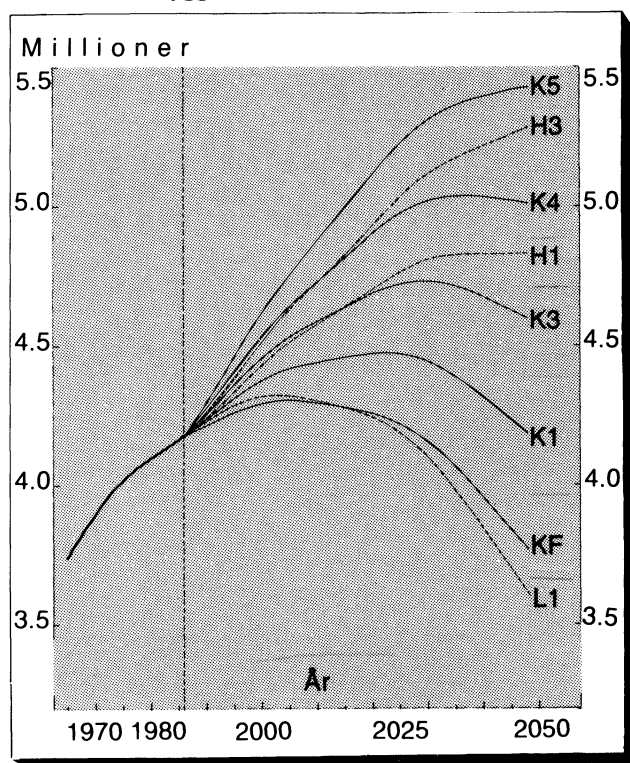
Netto innvandring	Fruktbarhet		
	Avtar	Konstant	Øker
0	—	KF	—
5 000	L1	K1*	H1*
10 000	-	K3*	H3
15 000	-	K4	-
20 000	-	K5	-

Hvor stor må innvandringen være for å unngå nedgang i folketallet?

Uten netto innvandring til Norge og med konstant fruktbarhet vil veksten i folketallet stoppe opp, for så å gå over til nedgang like over århundreskiftet, ifølge våre beregninger etter år 2004 (alternativ KF, figur 2). Folketallet vil da ha nådd et nivå som er drøye 100 000 mer enn i dag. Med en årlig netto innvandring på 5 000 (K1) utsettes befolkningssnedgangen til år 2023. Med et netto innvandringsnivå på 10 000 årlig (K3) starter nedgangen først i år 2030. Da vil landet ha et innbyggertall som er 500 000 høyere enn i dag. Dersom årlig netto innvandring økes til 15 000 (K4), vil ikke nedgangen komme før i år 2040, mens vi med 20 000 i årlig netto innvandring vil unngå nedgang. Folketallet vil da øke til 5,5 millioner i 2050 mot 4,2 millioner i dag.

Med dagens nivå for fruktbarhet må vi altså ha i overkant av 15 000 i årlig netto innvandring for å hindre nedgang i folketallet på lang sikt. Dette er en god del høyere enn hva vi hittil har hatt. Fra nivået på 4 000 før 1985 er det registrert 6 200 i 1985, 7 500 i 1986 og 13 000 (foreløpig tall) i 1987. Det er innvandringen til landet som har økt, utvandringen fra landet har vært stabil i disse årene. Vi har imidlertid grunn til å regne med at den registrerte økning fra 1986 til 1987 ligger noe høyere enn den reelle økning i netto innvandring. Både endring av tidspunkt for innmelding til personregisteret, samt at den mer restriktive linje med flere avslag på asylsøknader foreløpig ikke er fanget opp av registreringen, bidrar til dette.

Figur 2. Folketall registrert 1965–1986 og framskrevet 1987–2050, etter ulike alternativer. Millioner innbyggere.

Folketallsvekst basert på økning i fruktbarhet er lite trolig

Dersom vi skulle få en jevn økning i fruktbarheten opp til et nivå på 2 barn pr. kvinne i år 2003, slik vi har forutsatt i alternativene H1 og H3, vil den framtidige befolkningssituasjon bli nokså mye annerledes enn om fruktbarheten holder seg på dagens nivå. Selv med moderat nivå av innvandring (5 000 i H1) opprettholdes da folketallsvekst. Forskjellen er ikke så stor de første årene, det er tvert imot de langsiktige virkninger som er viktige ved endring av fruktbarheten.

Fruktbarhetsnivået har økt sakt fra 1,65 i 1983 til 1,75 (foreløpig tall) i 1987. Samtidig har vi sett en regional forskyvning, med høyere fruktbarhet i og omkring de største byene. Vi har likevel ikke grunnlag for å tro på en langvarig økning i fruktbarheten opp mot 2 barn pr. kvinne i gjennomsnitt. De kunnskaper vi har om hva som påvirker kvinners fruktbarhet, tilsier ikke en slik utvikling. Det er derimot holdepunkt for at de mindre endringene vi nå ser fra år til år, kan ha sammenheng med endringer i plasseringen av barnefødsle i kvinnenens livsløp.

Hvorfor befolkningsvekst?

At et høyere folketall i landet bare har positive konsekvenser kan vi ikke uten videre begrunne. Befolkningsvekst vil både medføre krav til økte investeringer i nye arbeidsplasser og økt press mot naturressurser og miljø.

På den annen side kan svingninger i folketall og befolkningsstruktur føre til at det vekselvis blir knapphet og ledig kapasitet i aldersavhengige virksomheter, slik som i utdanningssystemet. En nedgang i folketallet vil også gi en eldre arbeidsstyrke, som kan tenkes å være mindre fleksibel, men mer erfaren.

Endringene i forsørgelsesbyrde er en viktig konsekvens av en nedgang i folketallet fordi nedgangen er knyttet til en aldring av befolkningen. Hvor mange i yrkesaktiv alder som i framtiden skal være med å finansiere trykdesystemet, er ett av spørsmålene som reiser seg.

Rekruttering til omsorgsyrkene kan også bli et stort problem når antall eldre og særlig den aller eldste aldersgruppen (over 80 år) øker i årene framover. Vi ser allerede i dag at de avtakende ungdomskull fører til rekrutteringssvikt i en del utdanningsveier og yrker.

Da ulempene ved nedgang i folketallet først og fremst er knyttet til endringene i aldersstrukturen, vil vi se nærmere på denne.

Framtidig aldersstruktur

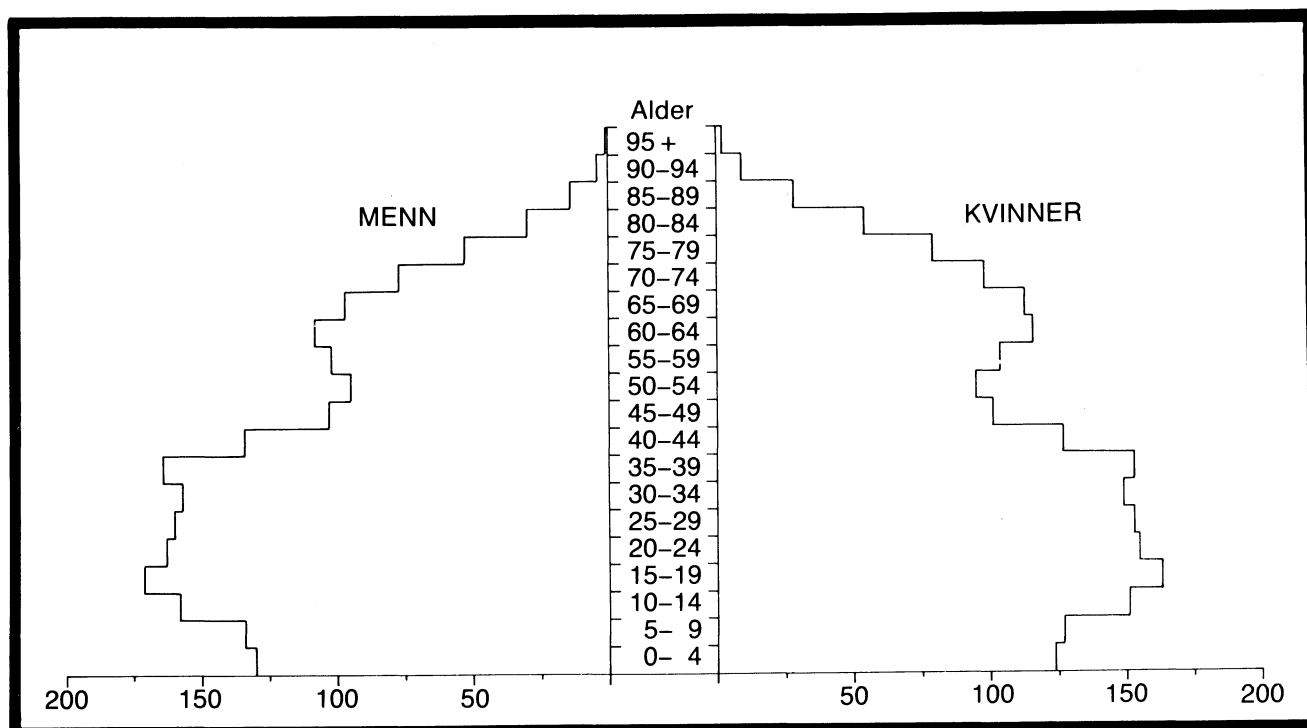
I alderspyramidene (figur 3–6), vises aldersfordelingen (i 5-årsgrupper) for begge kjønn registrert i 1985 og framskrevet til år 2000, 2015 og 2050, etter forutsetninger om netto innvandring på 0, 10 000 og 20 000 årlig. (Høyest innvandring tilsvarer alltid den ytterste markeringen i figurene.)

Aldersstrukturen i befolkningen er først og fremst en konsekvens av størrelsen på tidligere års fødselskull. Utviklingen i de nærmeste år vil preges av en foreløpig stagnasjon i antall alderspensjonister (67 år eller eldre). Dette skyldes at det er de små fødselskullene fra slutten av 1920-årene og 1930-årene som i de kommende år vil gå inn i denne gruppen. Samtidig vil den yrkesaktive aldersgruppen øke betydelig, fordi disse små kullene går ut mens store fødselskull fra slutten av 1960-årene og begynnelsen av 1970-årene kommer over i yrkesaktiv alder (20–66 år).

Dette fører til at vi i årene framover, helt fram til ca. 2010, vil få en økning i forholdet mellom antall personer i yrkesaktiv alder og antall pensjonister. Dette forholdet har sunket fra 5,5 til ca. 4 gjennom de siste 20 år, og vil stige til oppimot 5 før det igjen vil falle drastisk med den «andre eldrebølgen». Den vil inntreffe etter år 2010, når de store kullene fra etterkrigstiden når pensjonsalderen. Avhengig av nivå for innvandring vil dette forholdet nærme seg et nivå mellom 2 og 3. At den aller eldste aldersgruppen, de over 80 år, vil øke i hele perioden og mer enn fordobles innen år 2050, vil bety en alvorlig utfordring i årene framover. Omsorgsbehovet til denne gruppen er allerede i dag dårlig ivaretatt.

De framskrevne tall for barn og unge er det knyttet større usikkerhet til enn for de øvrige gruppene, fordi de først og fremst er en konsekvens av de forutsetningene vi gjør om framtidig fruktbarhet. De er imidlertid også påvirket av mødre kullenes

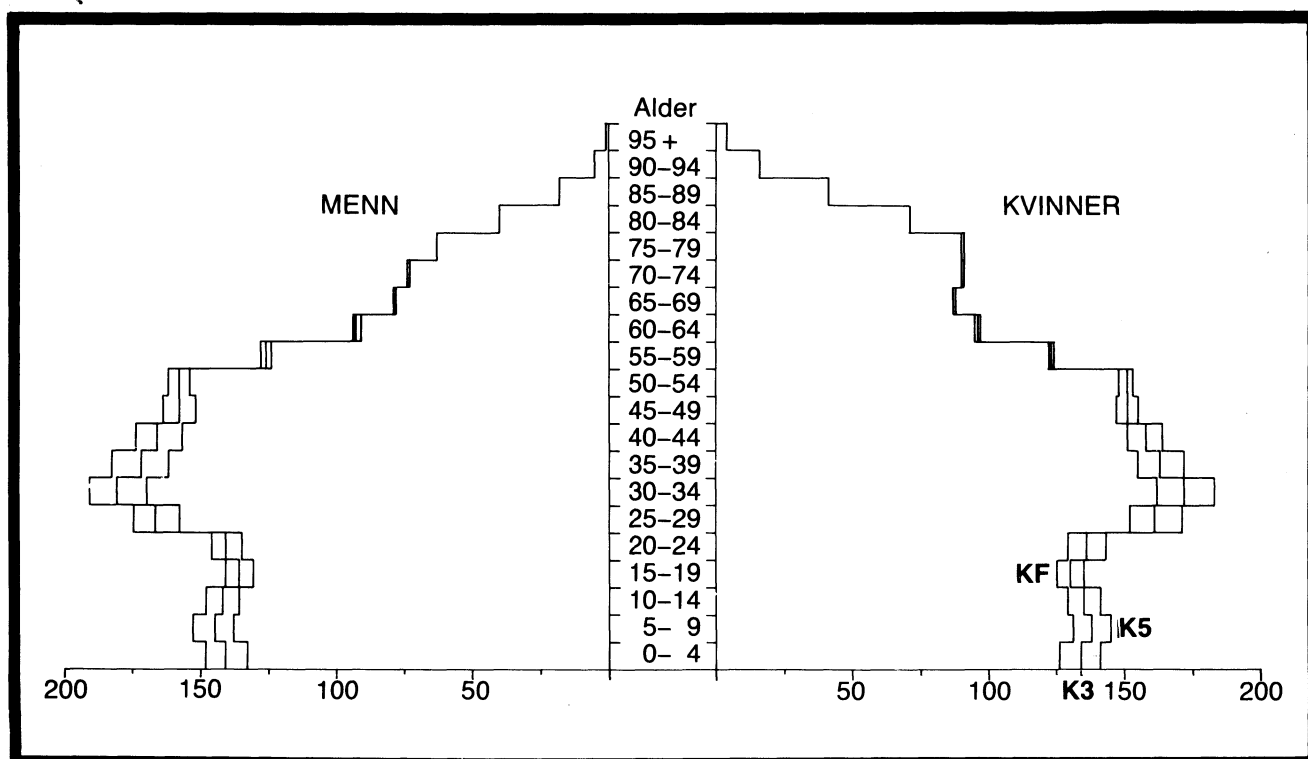
Figur 3. Befolkningen etter alder. Menn og kvinner. Registrert 1985. Tusen innbyggere

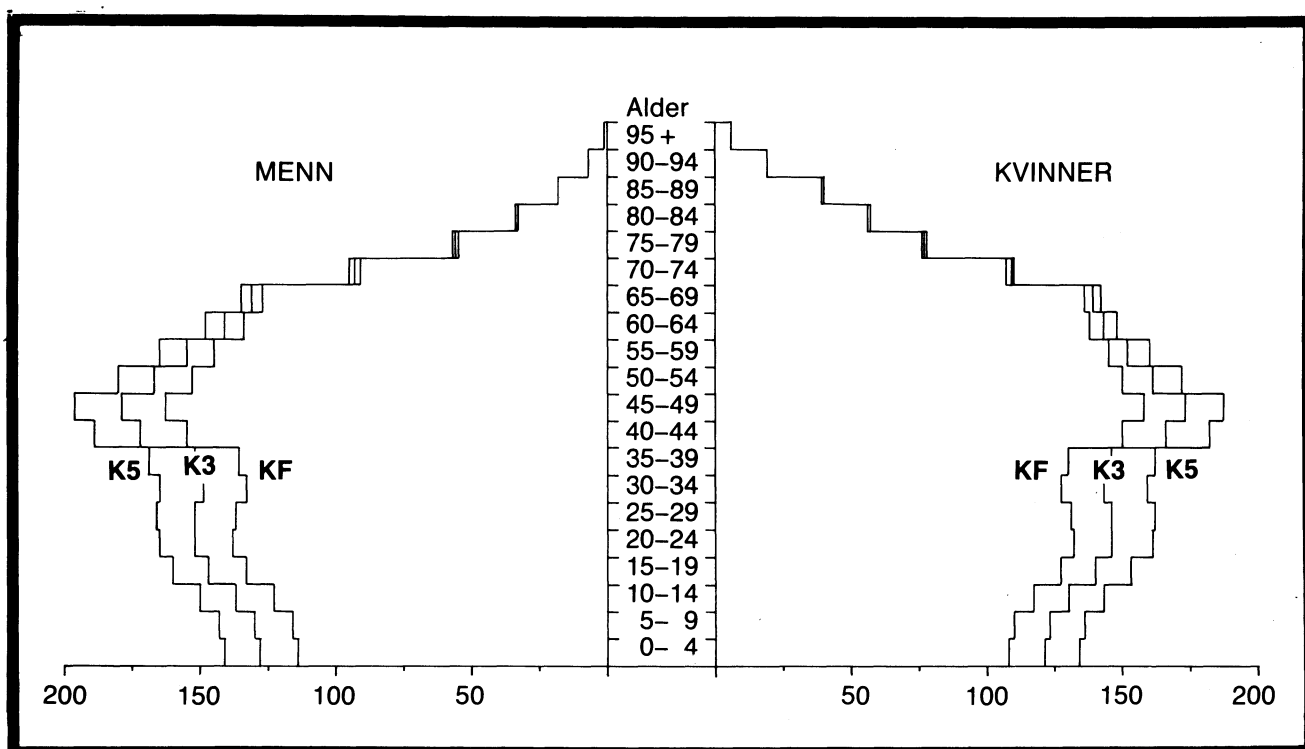
størrelse. Antall barn og unge (0–19 år) vil avta nokså jevnt, fordi en fortsatt lav fruktbarhet over tid på sikt vil medføre en stadig nedgang i antall fødsler. De nærmeste årene vil det likevel være en

økning i antall fødte selv med konstant fruktbarhet, fordi antall kvinner i fødedyktig alder vil øke i noen år.

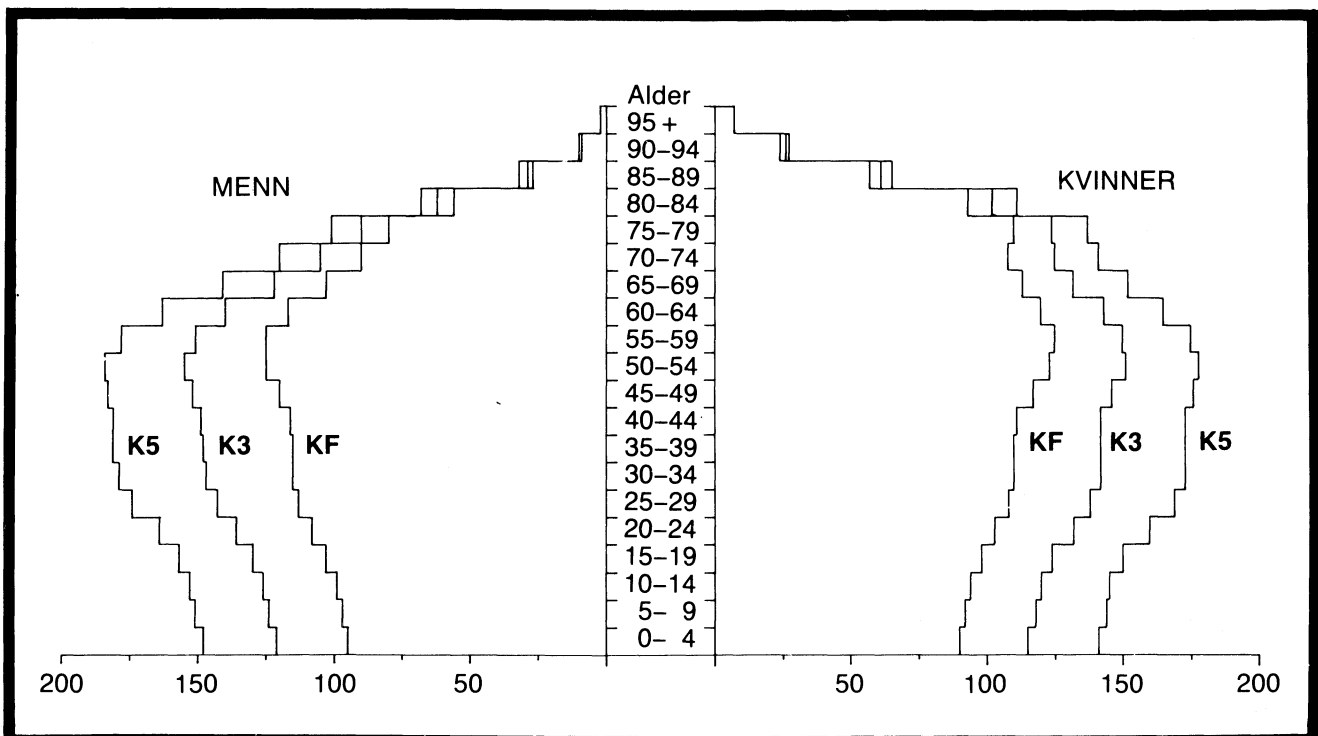
Figur 4. Befolkningen etter alder. Menn og kvinner. Framskrevet 2000. Alternativene KF, K3 og KF. Tusen innbyggere.

Figur 5. Befolkningen etter alder. Menn og kvinner. Framskrevet 2015. Alternativene KF, K3 og K5. Tusen innbyggere

Figur 6. Befolkningen etter alder. Menn og kvinner. Framskrevet 2050. Alternativene KF K3 og K5. Tusen innbyggere

Hvordan påvirker innvandring befolkningens aldersstruktur?

Innvandrerne til Norge har en helt annen alderssammensetning enn hva befolkningen som helhet har. Dette tas det hensyn til i beregningene, ved at aldersfordelingen for innvandrerne i perioden 1983–1986 benyttes. Det er i gruppen av unge voksne (alder 20–45) innvandrerne er konsentrert. En økt innvandring vil dermed gi størst utslag for de yrkesaktive alderstrinn. Antall barn og unge vil også øke, fordi antallet potensielle foreldre øker. Først etter en lang periode vil høyere innvandring slå ut for antall eldre i befolkningen (figur 3–6).

Antall barn og unge vil uten netto innvandring til Norge og med konstant fruktbarhet gå ned fra 1,14 millioner i dag til 770 000 i år 2050. Med høyeste innvandringsalternativ (K5) blir denne gruppen på 1 million. Andelen av totalbefolkningen vil variere mellom 20 og 22 prosent for laveste og høyeste innvandringsalternativ, mot en andel på 27 prosent i dag. Til sammenlikning vil barn og ungdom etter alternativene med lav og høy fruktbarhet kombinert med moderat innvandring (L1 og H1), utgjøre henholdsvis 17 og 25 prosent av totalbefolkningen i år 2050. Endring i fruktbarhet har altså mer omfattende virkninger på framtidig aldersstruktur enn økt innvandring.

For den yrkesaktuelle aldersgruppen (20–66 år) vil utviklingen helt fram til år 2050 medføre en reduksjon for alternativet med lavest innvandring (KF) fra 2,4 til 2,2 millioner. Med 20 000 i årlig netto innvandring (K5), vil det skje en økning til 3,2 millioner. Det samlede innbyggertallet vil utvikle seg slik at yrkesbefolkningens andel vil holde seg nokså konstant, med 59 prosent i dag og 58 prosent for laveste og 60 prosent for høyeste alternativ i 2050. En viss forskyvning mot eldre yrkesbefolkning vil derimot finne sted. Antall i aldersgruppen 20–44 år utgjør i dag over 60 prosent av hele den yrkesaktuelle aldersgruppen, men vil uten innvandring utgjøre 50 prosent innen år 2050. Med et høyt innvandringsnivå vil denne andelen ligge nærmere 55 prosent.

Antallet over 67 år vil fram til år 2050 øke fra 575 000 til 890 000, avhengig av alternativ. Gruppen utgjør i dag 14 prosent av befolkningen og andelen vil stige til 21 prosent for KF-alternativet og 18 prosent for K5-alternativet. Endringer i fruktbarhet vil ikke påvirke antallet i denne gruppen innenfor tidsrammen for våre beregninger. Men aldersstrukturen endres slik at med en eventuell reduksjon i fruktbarheten ned mot 1,4, vil andelen eldre bli hele 24 prosent. En økning av fruktbarheten til 2 barn pr. kvinne vil nesten gi den samme aldersfordeling som i dag.

Medarbeidere i dette nummer.

Dag Album, Cand.sociol. Forsker/NAVF ved Senter for helseadministrasjon, Universitetet i Oslo.

Arne S. Andersen, Mag.art. i sosiologi. Forsker i Statistisk Sentralbyrå

Leiv S. Bakketeig, Cand.med. Professor, overlege ved Statens institutt for folkehelse (SIFF).

Finn Gjertsen, Cand.sociol.

An-Margritt Jensen, Cand.polit. Forsker ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR).

Lars B. Kristoffersen, Cand.sociol. Forsker ved Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR).

Jan Erik Kristiansen, Mag.art. i sosiologi. Forsker i Statistisk Sentralbyrå.

Ingela Lundin Kvalem, Cand.psychol. Vit.ass./NAVF ved SIFF.

Björg Moen, Cand.philol. Forsker i Statistisk Sentralbyrå.

Paul Inge Severeide, Cand polit. Førstekonsulent i Statistisk Sentralbyrå.

Jon Martin Sundet, Cand.psychol. Førsteamanuensis ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. For tiden ved SIFF.

Inger Texmon, Cand.real. Førstekonsulent i Statistisk Sentralbyrå.

«Samfunnsspeilet» er et tidsskrift for
letteleste artikler om folks levekår og livsstil.
«Samfunnsspeilet» er et tidsskrift der
Statistisk Sentralbyrå sprer resultater av aktuell
levetårsforskning til en større leserkrets.

«Samfunnsspeilet» er skrevet

- for deg som underviser i samfunnsfag
- for deg som driver med informasjon
- for deg som forsker
- for deg som arbeider med sosial- og
helsespørsmål
- for deg som arbeider i administrasjon
og forvaltning
- eller rett og slett for deg som er opptatt av
samfunnsforhold.

Abonnement bestilles hos:
Statistisk Sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1
Telefon (02) 41 38 20

Publikasjonen utgis i kommisjon
hos H. Aschehoug & Co. og
Universitetsforlaget, Oslo og er
til salgs hos alle bokhandlere.
Løssalgpris kr 30,-
ISSN 0801-7603
ISBN 82-537-2650-3